Đorđe Petrović:

Vučković, Aleksandra

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:555758

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

Đorđe Petrović: majstor akvarela

Aleksandra Vučković

Mentor: dr.sc. Dragan Damjanović, redoviti profesor

ZAGREB, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

Diplomski rad

ĐORĐE PETROVIĆ: MAJSTOR AKVARELA

Đorđe Petrović: master of the watercolor

Aleksandra Vučković

SAŽETAK

Đorđe Petrović, akademski slikar koji je prošao razvojni put od akademskog realizma, ekspresionizma i nadrealizma, pronašao je svoj slikarski rukopis u tehnici akvarela. Porijeklom iz Gorskog kotara, Petrović srednju školu završava u Karlovcu, Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu, nakon čega se ponovo vraća u Karlovac gdje ostaje živjeti do svoje smrti. Petrovićev je životni put uvelike obilježio pedagoški rad, prvenstveno s djecom oštećena sluha te njegova blaga, poetska narav koja ga je obilježila kao slikara. Tražio je inspiraciju u prirodi i prenosio je mekim linijama i pastelnom, monokromatskom paletom na svoja platna. U ovom je radu analiziran njegov umjetnički razvojni put, kao i povijesni i kulturni tokovi karlovačke likovne sredine, ali i njegov pedagoški rad koji je uvelike utjecao na Petrovića kao čovjeka, ali i kao slikara. U tehnici akvarela nastala su mnogobrojna platna, koja su u ovom radu analizirana, te koja su tematski uglavnom vezana za karlovačke rijeke i njegovu okolicu. Petrović je vječito tragao za inspiracijom u prirodi i prenosio svoj unutarnji svijet na platna kojima se uvrstio u jednog od najznačajnijih slikara hrvatske suvremenosti.

Ključne riječi: akvarel, Đorđe Petrović, slikarstvo, Karlovac, pejzaži, pedagoški rad

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „*Đorđe Petrović: majstor akvarela*“ izradila potpuno samostalno, uz stručno vodstvo mentora dr. sc. Dragana Damjanovića. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sadržaj

1. Uvod 5

2. Djetinjstvo i školovanje 7

3. Pedagoški rad 13

4. Stilske mijene u Petrovićevom slikarstvu 16

5. Akvarel kao slikarska tehnika 25

5.1. Povijest akvarela.....27

5.2. Akvarel u Karlovcu i njegovoj okolici 31

6. Akvareli u opusu Đorđa Petrovića 34

6.1. Koloristička analiza Petrovićevih djela 36

7. Akvarelni ciklusi 40

7.1. Ciklus *Draganićki Ribnjaci*.....40

7.2. Ciklus *Obojana Jesen* 44

7.3. *Ekološki ciklus* 48

7.5. Ciklus *Ljudi i kišobrani* i Ciklus *U susret kiši* 50

8. Bljesak crteža: Ciklus *Manastir Gomirje* 52

10. Zaključak.....54

Literatura.....56

Slikovni prikazi 59

1. Uvod

Hrvatsko slikarstvo, koje je od kraja 19. stoljeća zahvaćeno radikalnim probojima tradicijskih okvira, pod vanjskim utjecajima i unutarnjim previranjima kroz 20. stoljeće doživljava korijenite promjene. Prva generacija hrvatskih slikara školovanih na uglednim europskim sveučilištima, pod vodstvom Vlahe Bukovca, po povratku u domovinu oživljava hrvatsku slikarsku scenu te izložbom *Hrvatski salon*, održanom 1898. u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, postavlja temelje modernog slikarstva u Hrvatskoj.[1]

Umjetničke i kulturne tendencije u Hrvatskoj stoga od početka 20. stoljeća djelomično počinju pratiti suvremene europske tokove, prilagođavajući se rubnom položaju na geografskoj karti Europe, dok se istovremeno tradicijski ustaljeni oblici zadržavaju u umjetničkom stvaralaštvu. Izložba koja je ključna za razvoj moderne umjetnosti u Hrvatskoj bila je samo početak dvadesetogodišnjeg sazrijevanja, isprepletenog sukobima i brojnim razilaženjima, koji su rezultirali konačnim oblikovanjem hrvatskog modernističkog izraza definiranoga tek nakon Prvog svjetskog rata.[2]

Radikalna umjetnička strujanja koja se pojavljuju u godinama koje su uslijedile, pod utjecajem rastućeg kapitalizma i liberalnih ideologija, utječu na potpunu rekonstrukciju i revalorizaciju umjetničke slike i slikarskog procesa, donoseći na europsku scenu, a posljedično tome i hrvatsku, gotovo neuhvatljiv pluralizam stilova. Iako prihvaćena znatno sporijim tempom nego što je to bio slučaj u zapadnoeuropskoj umjetnosti, okretanje prema geometrijskoj apstrakciji i shvaćanju slikarstva kao samoograničavajućeg medija vidljivo je u djelima hrvatskih slikara, koji su paralelno koegzistirali sa slikarima koji su ustrajali na tradicionalnom pristupu slikarstvu i traženju inspiracije u prirodi kao slikarskom predlošku.[3]

U tom pluralizmu stilova, pravaca i pokušaja određenja definicije slikarskog medija, opus akademskog slikara Đorđa Petrovića, koji je prošao razvojni put od akademskog realizma i figurativnog i koloristočkog ekspresionizma do metafizičkog i nadrealnog slikarstva s povremenim bljeskovima apstrakcije, ostao je nezapažen u široj javnosti, kao i tehnika akvarela u kojoj je stvarao i postigao standarde koji su ga uvrstili među najznačajnije akvareliste hrvatske

[1] Reberski, 2001., 247.

[2] Prelog, 2012., 18.

[3] Jozić, 2007., 7.

likovne suvremenosti.[4] U novije vrijeme u kojem slikarstvo ponovno izlazi iz svojih okvira, svjedoci smo bučnih likovnih manifesta, imperativa novoga i statusne supremacije uljene tehnike. Akvarel je, kao tradicionalna slikarska tehnika, minoriziran i marginaliziran, a time i umjetnici koji se njime izražavaju. Konačno, u svijetu okrenutom tehnološkom napretku, u kojem digitalno generirana slika zauzima vodeće mjesto putem grafičkih medija, filma, fotografije i digitalnog dizajna, slikarstvo više nije jedini način vizualnog umjetničkog izražavanja.

Cilj je ovoga diplomskog rada istaknuti važnost opusa akvarelista Đorđa Petrovića, unutar suvremene hrvatske likovne scene te ukazati na zahtjevnost izvedbe akvarelne tehnike, njezinog razvoja na europskoj likovnoj sceni i posljedično tome u Hrvatskoj. U ovom će radu biti govora o umjetničkom razvojnom putu istaknutog akvarelista kojeg su s jedne strane oblikovali vanjski utjecaji i sredina u kojoj se razvijao, a s druge njegova filozofsko-poetska narav koja ga je, nakon dugog istraživanja i traženja u raznim slikarskim tehnikama, dovela do akvarela u kojem je pokazao majstorstvo izvedbe.

Tema akvarelističkog opusa Đorđa Petrovića već je predstavljala predmet istraživanja brojnih povjesničara umjetnosti i drugih autora. Juraj Baldani i Nikola Perić u svojoj su monografiji, pod naslovom *Đorđe Petrović,* analizirali cjelokupan Petrovićev opus, a njegov slikarski talent posebno su istaknuli upravo kroz radove u akvarelu, kao i Boris Vrga koji se detaljnije bavio analizom akvarelnih platna, njihovom bojom, kompozicijom i simbolikom u knjizi *Đorđe Petrović: akvareli*. Osim spomenutih autora, afirmativnom stavu o Petrovićevim akvarelima, putem svojih kritičkih opservacija, pridonijeli su Vladimir Maleković, Elena Cvetkova, Petar Skutari, Josip Škunca, Bogdan Mesinger, Ivo Musić, Stanko Špoljarić, Biserka Smoljan-Čerina i srpski povjesničar umjetnosti Dejan Medaković.[5]

Iako se tehnika akvarela kojom je stvarao razvila tek krajem 18. stoljeća u Engleskoj, primjere upotrebe tehnike nalazimo već u starom Egiptu i Kini što ukazuje na dugu tradiciju korištenja tehnike, dok ga je Hrvatskoj popularizirala slavna slikarica Slava Raškaj koja je utrla put nadolazećim generacijama akvarelista u kojima se, među ostalima, našao i Đorđe Petrović. Budući da je Petrović na svojim akvarelnim platnima formu uvelike podredio koloritu, nakon kratkog uvida u povijest razvoja ove tehnike u Europi i Hrvatskoj, u ovom će radu biti govora

[4] Vrga, 2012., 7.

[5] Ibid. 28, prema Baldani, 1986.

i o psihološkom učinku boje na promatrača, ali i važnosti koju ima za umjetnika u stvaralačkom procesu nastanka slike.

2. Djetinjstvo i školovanje

Na pola puta između Zagreba i Rijeke, razbacano po planinama Gorskog kotara, smjestilo se mjesto Moravice u kojem se 8. svibnja 1933. rodio Đorđe Petrović.[6] Obitelj se 1935. preselila u karlovačko naselje Dubovac gdje slikarev otac Josip, željeznički činovnik, i majka Saveta, domaćica, grade kuću u Kranjčevićevoj ulici.[7] Ubrzo nakon početka Drugog svjetskog rata ustaše odvode Petrovićeva oca Josipa s radnog mjesta na Željezničkom kolodvoru u pravcu koji je obitelji zauvijek ostao nepoznat, kao i godina i mjesto gdje su ga zakopali.[8] Iz Karlovca se 1941. s majkom i mlađim bratom Brankom vraća u rodne Moravice i završava četverogodišnju osnovnu školu. Nakon završetka Drugog svjetskog rata obitelj se vratila u kuću na Dubovcu gdje Petrović nastavlja školovanje u Rakovačkoj gimnaziji, a potom u Srednjoj tehničkoj kemijskoj školi.

Sklonost prema crtanju prva je primijetila njegova učiteljica u osnovnoj školi, dok je slikarski talent 1947. otkrio srednjoškolski profesor crtanja, akademski slikar i povjesničar umjetnosti Josip Rastek.[9] Petrović je postao dio grupe koju je organizirao profesor Rastek u kojoj se šest nadarenih učenika, s natprosječnim likovnim sklonostima, bavilo likovnim radom izvan redovne nastave. Učenici su odlazili na obale karlovačkih rijeka i promatrajući prirodu savladavali tehniku neposrednog prenošenja na platno vlastitih impresija, upoznajući se s tehnikom pejzaža. Nauk stečen pod budnim okom prvog učitelja, koji ga je izdvojio kao jednog od dvojice svojih najtalentiranijih učenika, nije prošao bez rezultata jer već 1950. Petrović uspješno slika *Strugu*, svoje prvo ulje na platnu.[10]

[6] Mjesto Moravice su za vrijeme Drugog svjetskog rata preimenovane iz Srpskih u Hrvatske Moravice. 1945. godine mjesto dobiva svoj prvobitni naziv Srpske Moravice, dok po završetku Domovinskog rata službeni naziv postaje Moravice. (Matić, 1991., 13.)

[7] Baldani, Perić, 1997., 8.

[8] Skutari, 1981.

[9] Baldani, Perić, 1997., 8.

[10] Ibid.

Slikarski talent nastavlja razvijati u sklopu likovne sekcije Omladinskog kulturno – umjetničkog društva *Dragutin Armado*, osnovanoga 1951. u Karlovcu. Likovnu sekciju u kojoj je, osim Petrovića, djelovalo još devet djevojaka i mladića ovoga društva, vodio je akademski slikar i gimnazijski profesor Alfred Krupa.

Akademiju likovnih umjetnosti profesor i likovni pedagog Alfred Krupa završio je 1937. u Krakowu te se po povratku u rodni Karlovac nastavio baviti aktivnim likovnim radom, uglavnom stvarajući u prirodi, uz prevladavajući motiv karlovačkih rijeka koje je ovjekovječio u tehnici akvarela.[11] Budući da je bio izraziti pejzažista, Krupa je posebno naglašavao važnost rada u prirodi te okružen karlovačkim rijekama, Petrović slika svoj prvi akvarel, staru kuću pokrivenu slamom na putu prema gradini Dubovac. Povodom organiziranja izložbe članova društva *Dragutin Armado* Petrović izlaže spomenutu *Strugu*, svoje prvo ulje na platnu. Slika je privukla pažnju engleskih novinara koji su posjetili izložbu i otkupili Petrovićevu sliku.[12]

Sklonost prema slikanju pejzaža koju su mu usadili njegovi profesori zadržala se i nakon što se, poslije trogodišnjih aktivnosti, Likovna sekcija Omladinskog kulturno - umjetničkog društva *Dragutin Armando* ugasila, te Petrović nastavlja odlaziti na obale Kupe i Korane, razvijajući svoju sklonost prema stvaranju u prirodi i prenošenju na platno emocija koje je u njemu budila.

Slika 1. *Članovi društva Dragutin Armando, 1952.*

[11] Skutari, 1982., 17.

[12] Vrga, 2015., 45.

Petrovićev treći srednjoškolski učitelj, akademski slikar Josip Vaništa, otvorio mu je vrata prema akademskom pristupu slikarstvu, razvijao u njemu svijest o savjesnosti u likovnom stvaralaštvu, pedanteriji u izvedbi i procjeni kvalitete vlastitih i tuđih radova. Savjeti koje mu je Vaništa usadio o samokritičnosti u likovnom radu naučili su slikara da teži kvaliteti, a ne kvantiteti pri izlaganju vlastitih radova, pri čemu je naglašavao da treba izlagati samo one radove koje autor smatra zrelim.[13]

Petrovićeva prva samostalna izložba, koja je bila osvježenje i pobudila zanimanje u tadašnjoj događajima siromašnoj likovnoj klimi u Karlovcu, otvorena je 1953. u karlovačkoj gradskoj galeriji. Na izložbi su izdvojena četrdeset i dva rada u tehnici ulja na platnu, akvarela, tempere, olovke, krejona, tinte i laviranog tuša, u tematskom rasponu od prikaza pejzaža i arhitekture do portreta i mrtve prirode.[14]

Nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja u Karlovcu, Petrović 1953. odlazi u Zagreb i upisuje Visoku pedagošku školu, u kojoj se zadržao godinu dana. Nadahnut željom za vlastitim likovnim stvaralaštvom od rane mladosti, a ohrabren od svojih profesora i kolega, 1954. prebacuje se na Akademiju likovne umjetnosti u Zagrebu. Upis na Akademiju likovnih umjetnosti, nakon položenog prijemnog ispita na slikarskom odjelu, bio je logičan nastavak nadograđivanja talenta, vidljivog još u ranoj mladosti, a koji je od njega učinio akademskog slikara, nadopunjujući urođeni talent stečenim slikarskim zanatom.[15]

[13] Ibid, str. 9

[14] Ibid.

[15] Baldani, Perić, 1997., 12.

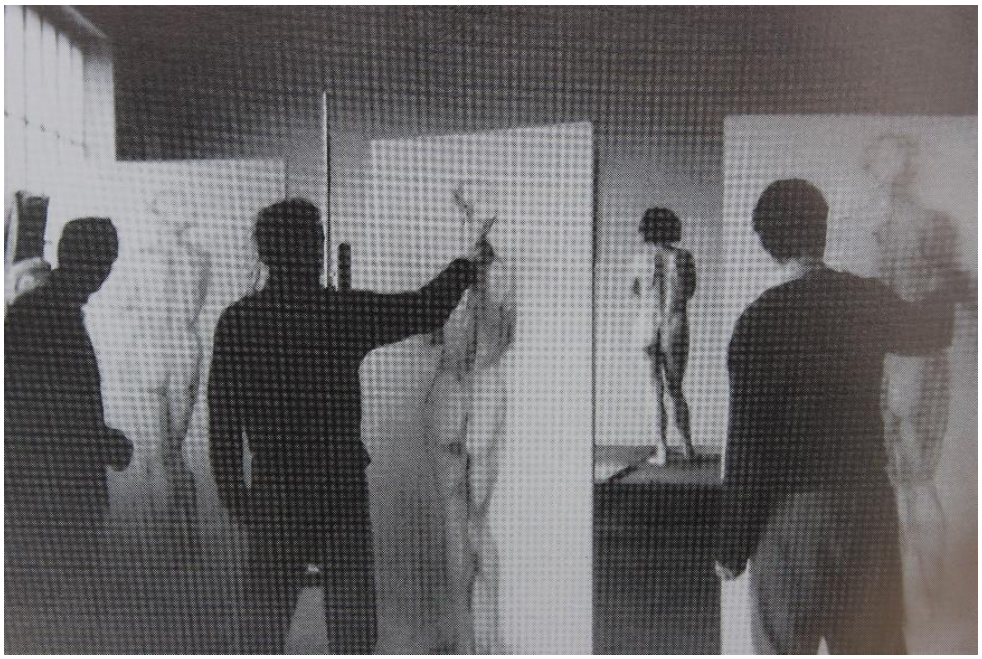

Slika 2. *Slikanje akta na Akademiji, 1955.*

Učenje zanata prihvatio je sa žarom koji mu je omogućavao da izvan redovnih predavanja, vježba i korekcija pohađa službene satnice na raznim slikarskim radionicama. Nakon kratkog boravka na Akademiji likovnih umjetnosti, na kojoj je diplomirao 1959., shvatio je da je temelj slikarstva u crtežu kojem pristupa vrlo studiozno, istodobno ga prihvaćajući kao jedinstven način izražavanja.[16] Kao i crtežu, Petrović je i drugim studentskim obavezama pristupao vrlo ozbiljno, što je u njegovom slučaju iziskivalo veći napor nego kod drugih studenata. Budući da je živio u Karlovcu, svaki dan je nakon cjelodnevnog boravka na Akademiji putovao kući, a ranom zorom već je bio na karlovačkom željezničkom kolodvoru čekajući vlak za Zagreb.[17] No, fizički napor nije mu predstavljao problem jer je njime dominirala želja za znanjem koja nije bila ograničena samo na studiranje po službenom programu već i na izučavanje slikarskih tehnika i povijesti umjetnosti izvan redovne nastave. Prema vlastitim riječima, bio je opsjednut knjigama želeći što više proširiti znanja, u čemu je napredovao vrlo brzo jer su mu, između ostalog, profesori bili velikani hrvatskog slikarstva.[18] Jerolim Miše i Đuro Tiljak predavali su mu, naime, kolegij *Slikanje*. Od potonjega je osobito

[16] Ibid. 13.

[17] Ibid.

[18] Ibid.

puno naučio, sudeći po okolnosti da je kasnije naglašavao njegove pedagoške manire i inspirativnu slikarsku komponentu njegovog rada.

Slika 3. *Žena s kišobranom, 1954.*

Slika 4. *Ženska figura III, 1955.*

Slika 5. *U jutarnjem vlaku, 1955.*

Antimoderna komponenta Mišinih radova, koju su istaknuli u tekstu iz 2013. Ana Šeparović i Frano Dulibić, a koja je mogla utjecati na Petrovićev likovni izričaj, temelji se na slikarstvu kojim „*…zavičajno-ladanjskom te pasatističko-eskapističkom komponentom prikazuju čistu prirodu, koja je, očišćena od znakova vremena i postignuća suvremene civilizacije, tako mogla izgledati i u dalekoj prošlosti…* ““[19] Slični se temelji prepoznaju i u Petrovićevu opusu.

Omer Mujadžić predavao mu je kolegije *Crtež glave* i *Veliki akt* na kojima je Petrović otkrivao crtačke tajne, upoznajući se s tehnikom podslikavanja i drugim finesama pri izradi likovnog djela.[20] Crteži nastali na njegovim satovima rezultirali su aktovima i portretima rađenim ugljenom iz kojih je vidljivo poznavanje anatomije, plastičnosti prikaza i voluminoznosti u prikazu proporcija. U crtaoni su ga crtačkim tajnama *Malog akta* podučavali Vladimir Filakovac, Vjekoslav Parać i Krsto Hegedušić, koji ga je preko predavanja o *Večernjem aktu* uputio u rad sa širokim formama. Za stečeno znanje o grafičkom umijeću zaslužni su Tomislav Krizman, Marijan Detoni, Hrvoje Melkus i Frano Baće. *Anatomiju*

[19] Dulibić, Šeparović, 2013., 204.

[20] Baldani, Perić, 1997., 14.

čovjeka predavao mu je Vjekoslav Parać, a *Anatomiju i crtež životinja* Vladimir Filakovac, izuzetni slikar animalista, koji je studentima nabavljao ulaznice za Zoološki vrt u Zagrebu, radi korištenja životinja kao živih modela. *Metodiku slikanja, crtanja i modeliranja* učio je od Dragana Berakovića, *Povijest umjetnosti* od Andra Vida Mihičića, a seminar iz *Povijesti umjetnosti* slušao je kod Matka Peića, izuzetnog pedagoga i intelektualca širokog spektra interesa. [21]

Kao apsolvent studija na Akademiji, u želji da pokaže rezultate školovanja, 1958. u tadašnjem Domu Jugoslavenske narodne armije u Karlovcu organizira drugu samostalnu izložbu na kojoj je predstavio četrdeset radova, pretežno ulja na platnu i studija različitih tema, od kojih se posebno istaknula slika *Ribe*, izvedena u tehnici ulja na platnu.[22] Izložba na kojoj su, uz posebno istaknutu sliku *Ribe*, prevladavali motivi čamaca s rijeke Kupe, posjetilo je 25.000 ljudi što je mladog slikara ohrabrilo u daljnjem likovnom stvaralaštvu.[23] Ovom izložbom predstavio se i kao potvrđeni talent i kao slikar koji je usavršio vještine likovnog zanata. Iskustva i znanja stečena pri slikarskom odjelu Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu utjecala su na oblikovanje Petrovićevog likovnog izričaja, čiji se opus proširio daleko preko granica karlovačkog područja na kojem je cijeli život stvarao.

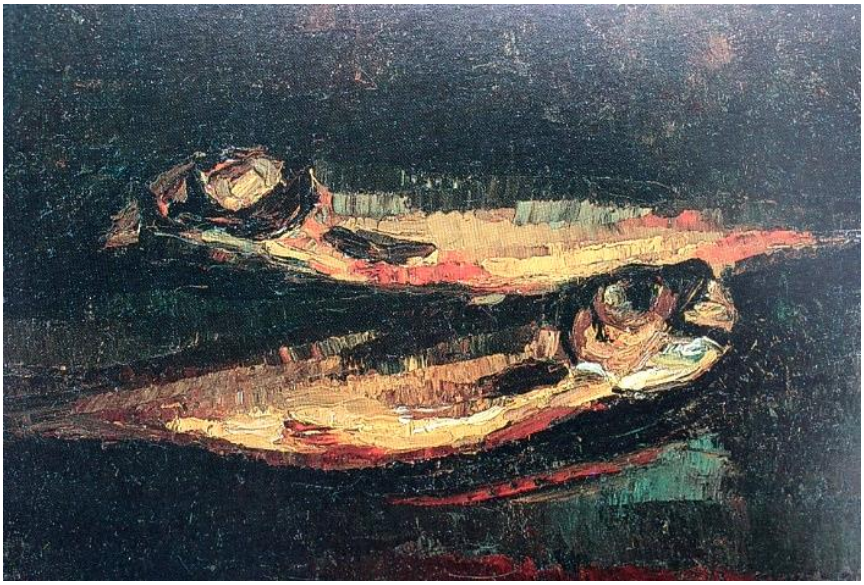

Slika 6. *Ribe, 1962.*

[21] Ibid.

[22] Ibid. 10.

[23] Vrga, 2015., 45.

Koristio je razne slikarske tehnike, prvenstveno ulje, temperu, krejon i akvarel, od kojih je u potonjem iskazao kreativnu vrsnoću i dosegao standarde koji ga uvrštavaju među najznačajnije akvareliste hrvatske likovne suvremenosti.[24] U intervju za Karlovački tjednik 1977. Petrović opisuje slikarski stvaralački proces riječima: „*Dužnost umjetnika je da svojim stvaralaštvom omogući i drugom čovjeku da osjeti tu ljepotu koja se stvara. To je uostalom zadatak cijele umjetnosti i svih stvaralaca. Ono što stvara pojedinac ili jedna generacija slikara raskiva se na smrt i život, jedan dio umire, a drugi se ukiva u kulturno nasljeđe. Što nam se čini suviše daleko, malo znači u vremenu, osipa se u prašinu, vjetar ga raznosti po polju i ostaje pod upitnikom da li će netko moći prepoznati boju naše krvi na travi koja u proljeće izrasta*.“[25]

Rad s djecom ga je, s druge strane, obilježio kao čovjeka, donoseći mu vječnu inspiraciju u njegovom likovnom stvaralaštvu, potvrđenu brojim priznanjima i nagradama koje je stekao za vrijeme svoje pedagoške i umjetničke karijere.

3. Pedagoški rad

Nakon stečene diplome 1959., Petrović se vraća u Karlovac i zapošljava kao nastavnik likovnog odgoja u karlovačkoj Osnovnoj školi *Dragojla Jarnević*.[26] Potez koji je prvenstveno bio iznuđen ekonomskim razlozima, pokazao je u njegovom pedagoškom radu izuzetnu inovativnost u pristupu i novi, humaniji odnos prema učenicima, istovremeno pridonoseći razvitku likovnog identiteta umjetničkih manifestacija koje su se održavale u Karlovcu.[27] U

[24] Vrga, 2012., 7.

[25] ALU-HAZU, M. L.: *Slikanjem želim mijenjati svijet.* Karlovački tjednik (Karlovac), 17. studenog 1977.

[26] Baldani, Perić, 1997., 17.

[27] ALU-HAZU, (Anon.): *Dobitnici povelje i plakete u čast 6. svibnja, Dana oslobođenja: Nagrade za razoj općine*. Karlovački tjednik (Karlovac), 09. svibnja 1985.

Osnovnoj školi *Dragojla Jarnević* zadržao se do kraja 1970-ih, kada počinje raditi u Osnovnoj školi za djecu oštećenog sluha. [28]

Punih četrdeset godina, od 1960. do 2000., djelovao je i kao likovni pedagog u brojnim karlovačkim školama.[29] U tom je razdoblju stekao veliku reputaciju u Hrvatskoj i u inozemstvu, o čemu svjedoče brojne nagrade, medalje i pohvale dodijeljene Petroviću, ali i učenicima koji su stvarali pod njegovim mentorstvom.[30]

Slika 7. *Đorđe Petrović okružen djecom u Ninu, 1989.*

U vremenu provedenom u školi organizirao je niz izložbi svojih učenika. U Karlovcu je povodom Dana žena 1964. postavio izložbu dječjih radova u Pionirskoj biblioteci, na kojoj je izloženo 60 radova djece od 3 do 7 godina, a koja je prema riječima kritičara prošlo vrlo uspješno.[31] Godine 1966. rezultati tog rada imali su odjeka i u inozemstvu, kada devet njegovih učenika i učenica sudjeluje na Svjetskoj izložbi učenika u Pragu, dok 1970. odlazi u Englesku gdje sudjeluje na Svjetskom kongresu za likovno izražavanje djece.[32]

Predan i sistematski rad s djecom rezultirao je priznanjem dobivenim 1966., kada Petrović postaje laureatom *Decembarske nagrade za kulturnu djelatnost grada Karlovca* s

[28] Vrga, 2015., 46.

[29] Vrga, 2012., 199.

[30] Baldani, Perić, 1997., 18.

[31] ALU-HAZU, Karlovački tjednik (Karlovac), 11. ožujka 1965.

[32] ALU-HAZU, (Anon.): *D. Petrović u Engleskoj*. Karlovački tjednik (Karlovac), 13. kolovoza 1970.

obrazloženjem da dugi niz godina pokazuje nesebično zalaganje u likovnom odgoju učenika u školi u kojoj predaje.[33]

Na izložbi *Vrtuljak u Karlovcu*, koju je organizirao 1974. u Zorin domu u Karlovcu, predstavljeni su radovi učenika osnovnih škola. Izložba je privukla veliku pozornost u gradu, budući da su izloženi izvorni radovi djece oštećena sluha, a na kojoj su posebno zapažena ostvarenja Petrovićevih učenika. Na podlozi velikoj osam kvadratnih metara, u tehnici tempere, kolektivno su izradili sliku *Vrtuljak.*[34] Likovni kritičar Petar Skutari o spomenutoj izložbi navodi: *„Pod rukovodstvom akademskog slikara Đorđa Petrovića učenici su na temu stroja pokazali izvanredno bogatstvo mašte, sigurnosti i bogatstvo grafičkih elemenata. U mašti djeteta, strojevi su poprimili izgled čudovišnih živih bića.“*[35]

Zanimanje za djecu i njihove likovne sklonosti vidljivo je i kroz slikarev rad s djecom oštećena sluha Centra *Slava Raškaj*, što je 1981. rezultiralo dobivenom titulom *Zaslužnog pedagoga Hrvatske*, a 1985., povodom dodjele nagrada za razvoj općine, dobivenom Plaketom za izuzetne rezultate postignute u dugogodišnjem pedagoškom radu s hendikepiranom djecom u Centru *Slava Raškaj*.[36] Iste godine Petroviću je dodijeljena Majska nagrada grada Karlovca, za 25. godišnjicu rada s hendikepiranom djecom na likovnom polju.[37] Centar za edukaciju i rehabilitaciju sluha i govora *Slava Raškaj*, ustanova koja se bavila radom s hendikepiranom djecom, bila je jedinstvena u Jugoslaviji i izvan njezinih granica budući da je ujedinjavala pedagoški rad s aktivnim likovnim stvaralaštvom te poticala razvoj karlovačke sredine.[38]

Povodom otvorenja izložbe 1975. u Karlovcu, slikar o svom odnosu s djecom kaže: „*Između Petrovića – pedagoga i Petrovića – umjetnika nema razlike. Uvijek su mi prisutna dječja stvaranja i dječja mašta koju nadograđujem. Djeca su mi izvor ideje, ona mi daju snagu da ideju privedem kraju. Ili, ja počnem ideju, pa zajednički stvaramo, radujemo se, oblikujemo, plačemo nad usamljenim ravnicama i otužnim telefonskim stubovima, ili oni počnu, a ja samo*

[33] Baldani, Perić, 1997., 19.

[34] Vrga, 2015., 45.

[35] Baldani, Perić, 1997., 18.

[36] Ibid.

[37] Baldani, Perić, 1997., 151.

[38] ALU-HAZU, (Anon.): *Dobitnici povelje i plakete u čast 6. svibnja, Dana oslobođenja: Nagrade za razvoj općine.* Karlovački tjednik (Karlovac), 09. svibnja 1985.

otvaram prozor u svijet. Ne znam kako bih radio da nema djece i njihove mašte, njihovih naivnih očiju i iskrenog smijeha."[39]

Slika 8. *Rad s gluhom djecom, 1980.*

4. Stilske mijene u Petrovićevom slikarstvu

Rad s djecom, koji je utjecao na razvoj Petrovića kao pedagoga, ali i kao slikara, odvijao se paralelno s aktivnim slikarskim djelovanjem, od završetka školovanja na Akademiji likovnih umjetnosti do samog kraja života. Vodeći se tezom da bez dobrog poznavanja formativnog razdoblja pojedinog slikara nije moguće razumjeti logiku njegova umjetničkog puta, razvitka i promjena, u ovom će poglavlju biti govora o umjetničkim pravcima koji su utjecali na Petrovićev razvojni put i koji su ga konačno doveli do akvarela, u kojem će do punog izražaja doći njegovi esencijalni slikarski atributi.[40]

[39] ALU-HAZU, Anica Jurić-Šimunčić: *Inspiracija u dječjem stvaralaštvu*. Školske novine (Zagreb), 25. veljače 1975.

[40] U tekstu *„Uloga crteža u formiranju likovnog izraza Omera Mujadžića"* Frano Dulibić ističe kako je potrebno razumjeti formativno razdoblje likovnog umjetnika da bi se razumjela logika njegova umjetničkog puta, razvitka i promjena. F. Dulibić se time vodio pri istraživanju opusa Omera Mujadžića, koliko su mu to okolnosti dopuštale, dok analiza Petrovićevog opusa u ovom radu prati sličan koncept. (Dulibić, 2015., 171.)

Prve dvadeset i dvije godine, 1959. do 1981., slikarev je rad obilježilo stvaranje u raznim slikarskim tehnikama, a ponajviše u ulju, temperi i krejonu, u kojima je tražio svoj osobni slikarski izričaj. Krajnja sloboda stvaranja i antinaturalistička interpretacija kolorizma, koja ja vidljiva na Petrovićevoj slici *Šetači na promenadi* nastaloj 1965. godine, karakteristična je za svojevrsni (neo)ekspresionistički pravac u slikarstvu, koji je posebice utjecao na ovu ranu fazu Petrovićeva slikarskog opusa. Uznemirenim i vijugavim linijama, pastelnim nanosima boja i oštrim suprotstavljanjem crne i bijele boje, slikar stvara tragičnu, gotovo vizionarsku atmosferu slike.

Slika 9. *Šetači na promenadi, 1965.*

Treća samostalna izložba u karlovačkoj Galeriji slika, koju je 1964. otvorila Ivana Vrbanić, direktorica Gradskog muzeja u Karlovcu, obuhvaćala je 28 radova nastalih u razdoblju od 1961. do 1964.[41] Iako je i na slikama izloženim na ovoj izložbi vidljiv Petrovićev postepeni odmak od akademskog realizma, još se uvijek zadržava u granicama figurativnosti, birajući njemu bliske, emotivne motive, izvedene u tehnici ulja, pastela, krejona i crteža. Vezan od rane mladosti za arhitektonske vizure Karlovca, na izložbi, između ostalih, predstavlja slike *Stara fasada*, *Oronule zidine*, *Kupski motivi* i *Čamci na Kupi*, od kojih su potonje dvije posebno zapažene.[42]

[41] ALU-HAZU, Petar Skutari: *Uz izložbu Đ. Petrovića*. Karlovački tjednik (Karlovac), 08. listopada 1964.

[42] Baldani, Perić, 1997., 19.

Slika 11. *Čamci na Kupi, 1962.*

Debeli i gusti nanosi boje, u prigušenim i tamnim tonovima smeđe, zelene i plave, čine atmosferu slika statičnom te pomalo pesimističnom i nostalgičnom. Povodom otvorenja izložbe, Petar Skutari u Karlovačkom tjedniku navodi: „... *Patina starog prisutna je svugdje, pa nam se čini da i nebo i mutne kupske vode poprimaju izgled oronulog starog zida. Petrović znalački raspoređuje svjetlosne akcente na ovim svojim slikama i upravo magnetski vezuje naš pogled na lađe pjeskara, koje to više nisu jer su se pretvorile u samo svjetlo.*“[43] Prenošenjem raspoloženja i emotivnih impresija u svoje radove, ovom je izložbom mladi slikar unio u svoje stvaralaštvo novu komponentu i dao pečat individualnosti svojim radovima.

Pojedine elemente Petrovićeva likovnog izražaja može se povezati sa zbivanjima na hrvatskoj i svjetskoj likovnoj sceni. Sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća slika i slikarstvo ponovno izlaze iz svojih okvira, tvoreći tokove koji kasnije postaju poznati pod imenom „novo slikarstvo“, „nova slika“, „transavangarda“.[44] U toj se pojavi pojavljuje (neo)ekspresionistički pravac koji podrazumijeva slikarstvo vođeno unutarnjim osjećajem i intuicijom. Slikarstvo toga perioda obilježeno je nepredvidljivošću u stvaranju, istovremeno prikazujući posve jednostavne motive, portrete, autoportrete ili pejzaže.

[43] ALU-HAZU, Petar Skutari: *Uz izložbu Đ. Petrovića*. Karlovački tjednik (Karlovac), 08. listopada 1964.

[44] Kusik, 1997., 59.

Vrijeme je to kada je akademski slikar Đuro Seder, koji je u svom stvaralačkom razvoju prošao brojne promjene u likovnom izričaju, napravio zaokret u slikarstvu te se nakon razdoblja monokromije okrenuo figurativnom slikarstvu, obilježenom ekspresivnim potezima kista te bogatom i otvorenom paletom.[45] Vjerojatno je upravo ovim djelima utjecao na mijene i u Petrovićevu slikarstvu. Iako Sederovo slikarstvo, za razliku od Petrovićevog, nije motivski vezano uz pejzaže, u ovoj (neo)ekspresionističkoj fazi Petrovićevog stvaralaštva primjećujemo sličnost u širokim i gustim potezima kista, vijugavim linijama i podvrgavanju forme u korist koloristične ekspresije viđenog. U potrazi za slobodnijim vizurama, Petrović se polako odvaja od akademskog realizma, ali i dalje ostaje u okvirima figuracije.[46]

Slika 10. *Đuro Seder, Glave u profilu*

Sredinom sedamdesetih godina Petrović počinje koketirati s metafizičkim slikarstvom, koristeći naglašenu plastičnost i slikovitost karakterističnu za spomenuti pravac, kombinirajući ih s ekspresionističkom upotrebom boje iz ranije faze svog stvaralaštva. Slike koje su nastale u tom desetljeću odišu tajanstvenošću i sanjalačkim raspoloženjem, dok motiv sata, koji slikar često koristi na slikama, izlazi iz okvira stvarnosti i stvara nove dimenzije duhovnih kategorija.[47]

Istovremeno, sedamdesetih godina često odlazi u rodni Gorski kotar te inspiriran pejzažom i motivima prirode, slika goranske krajolike. Radove nastale tokom ovoga desetljeća,

[45] Prelog, 1998., 108.

[46] Baldani, Perić, 1997., 19.

[47] Baldani, Perić, 1997., 23.

Petrović je predstavio publici na izložbama održanim 1972. i 1973. u izložbenom prostoru Gradskog kazališta Zorin dom u Karlovcu. Slike izvedene u tehnici ulja na platnu i lanit ploči, tematski orijentirane na prikaze krajolika na kojima je ovjekovječio vizure rodnog Gorskog kotara, otkrivaju odmak od figurativnosti, istovremeno ugrađujući u njih vlastite emotivne impresije. U odnosu na dotadašnje radove, kolorit mu je bogatiji, a primjena boje profinjenija. Povodom izložbe održane 1972. D. Neral je u Karlovačkom tjedniku istaknuo: „*Pejzaži Đorđa Petrovića suptilna su poezija goranskih pejzaža i usnulih gromača. Nebo njegovih platna je puno toplog fluida zbog kojeg ni obični promatrač ne može ostati ravnodušan. Serioznost palete, osjećaj za kompoziciju – dopunjeni izvanrednom opremom radova, potenciraju izuzetnost Petrovićeve izložbe – koja sve bogatijem likovnom životu Karlovca pruža originalan doživljaj – a domaćim likovnim nastojanjima više nade za učestalije susrete s autorom.*“[48]

Sljedeća izložba, koja je potvrdila Petrovićev talent, otvorena je 1975. također u Zorin domu u Karlovcu. Direktor osnovne škole Slava Raškaj, profesor Borislav Adamec, otvorio je izložbu, pri čemu je u uvodnom govoru napomenuo da Đorđa Petrovića nije potrebno predstavljati, što potvrđuje njegovu dotadašnju etabliranost u Karlovcu, kako u likovnom izričaju, tako i u pedagoškom radu.[49] O Petrovićevim slikama, povodom spomenute izložbe održane 1975. u Karlovcu, pisala je i Anica Jurić-Šimunčić: *„Njegova su preokupacija stari satovi; mjerači vremena, kao savršenstvo ljudskog uma, i kao opomena onima koji traće vrijeme u neradu. Osamljenost i zabrinutost u beskrajnim vidicima glavne su preokupacije u tehnici krejona. Ovom izložbom kao da je htio zaustaviti vrijeme, a isto tako upozoriti da se sve mijenja u vremenu i prostoru i da se i on promijenio od posljednjeg javljanja karlovačkoj publici.“*[50]

[48] ALU-HAZU, D. Neral: *„Povratak“ koji je zacrtao novo*. Karlovački tjednik (Karlovac), 30. ožujka 1972.

[49] ALU-HAZU, (Anon.): *Poetski pejzaži i satovi.* Karlovački tjednik (Karlovac), 13. veljače 1975.

[50] ALU-HAZU, Anica Jurić-Šimunčić*: Inspiracija u dječjem stvaralaštvu*. Školske novine (Zagreb), 25. veljače 1975.

Slika 12. *Interijer u suton III., 1974.*

(Neo)metafizičko slikarstvo, koje je obilježilo Petrovićevo slikarstvo sedamdesetih godina prošlog stoljeća, nastaje u procesu traženja vlastitog slikarskog rukopisa. Budući da je bio aktivan sudionik hrvatske umjetničke scene, sudjelovao je u mnogobrojnim slikarskim kolonijama i održavao kontakte sa slikarima koji su tada stvarali. Slikarstvo iz spomenute faze oslanja se na opus Vasilija Jordana, predstavnika poetske fantastike i magičnog realizma u suvremenoj hrvatskoj umjetnosti.[51] Kao i Jordan, i Petrović na svojim platnima uspostavlja sanjarsku scenografiju koju upotpunjuje prizorima nadrealnog sadržaja, no, za razliku od Jordana, ne koristi ljudski lik u stvaranju slika koje odišu nostalgičnom atmosferom.

U vrijeme postmodernističkog eklekticizma, bosanskohercegovački slikar Mersad Berber također stvara u duhu (neo)metafizičkog slikarstva, no za razliku od Petrovića i Jordana, Berberovo je slikarstvo obilježeno povijesnim reminiscencijama.[52] Na svojim platnima kombinira simboličke i poetske elemente, koji putem povijesnih asocijacija stvaraju nadrealnu atmosferu, prepunu mistike i simbolizma.

Iako je, prema riječima Anice Jurić-Šimunčić, Petrović na svojim platnima, u fazi koketiranja s metafizičkim slikarstvom, na kratko zaustavio vrijeme, slikar nastavlja dalje u

[51] Željko Sabol, „*Jordan, Vasilije*“, u; Enciklopedija hrvatske umjetnosti …, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2005., str. 95

[52] „*Berber, Mersad*“, Hrvatska enciklopedija (on-line izdanje: https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7007, pregledano 18. ožujka 2021.)

traganju između stilova i tehnika koje najbolje odgovaraju njegovom poetskom, sanjalačkom karakteru.[53]

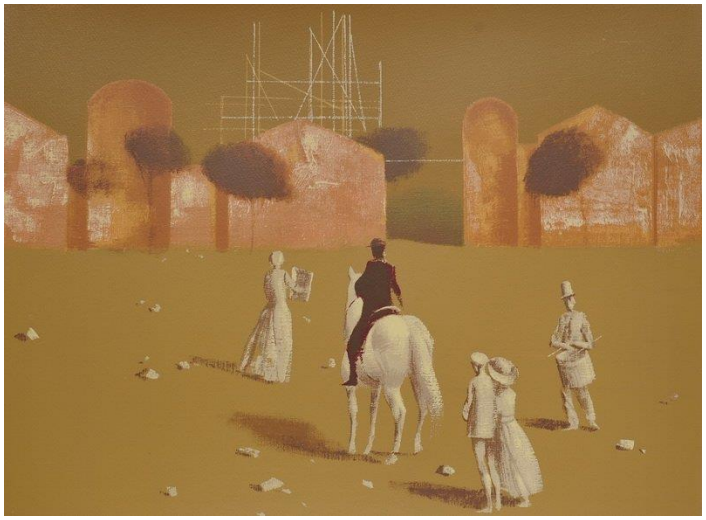

Slika 13. *Vasilije Jordan, Nedjelja*

Postupno približavanje sferama apstraktnog, Petrović pokazuje u ciklusu slika izvedenih u crnom i bijelom krejonu, otkrivajući vlastite intimne nemire koji su u tehničkoj izvedbi i likovnom izrazu udaljeni od deskriptivnosti, ali nikada u potpunosti ne napuštaju granice figuracije. Slike nastale u ovoj fazi u promatraču izazivaju nostalgiju, stvarajući svojevrsnu auru mističnosti, ostvarenu putem dematerijaliziranja oblika, linija i ploha. Kao i do sada, Petrović prvenstveno motivski ostaje vezan uz vizure Karlovca. Na crtežima ostvarenim crnim ili bijelim krejonom na rustičnom papiru, prikazuje karlovačke pejzaže i vizure grada, slikajući uvijek na početku ili kraju dana. Nastaju slike maksimalne čistoće, budući da je krejon nanesen u jednom sloju crnom i bijelom bojom, bez dodatnih korekcija,.[54]

[53] ALU-HAZU, Anica Jurić-Šimunčić: *Inspiracija u dječjem stvaralaštvu*. Školske novine (Zagreb), 25. veljače 1975.

[54] ALU-HAZU, Branimira Krizmanić: *Crteži tihih pejzaža* (Povodom izložbe crteža Đorđa Petrovića). Karlovački tjednik (Karlovac), 23. ožujka 1978.

Slika 14. *Finale VI, 1977.*

Dvadesetogodišnjicu slikarskog stvaralaštva obilježila je spomenuta samostalna izložba u Zorin domu u Karlovcu, na kojoj je izložio dvadeset i četiri crteža u tehnici crnog i bijelog krejona na bijelom i crnom papiru, nastalih između 1976. i 1978.[55] Anica Šimunčić je o crtežima istaknula: „*On uočava da se sve oko njega mijenja i vrijeme čini svoje. No vječna ljepota ne može biti nagrižena vremenom. Njegovi su prostori u savršenoj trodimenzionalnosti, u kojoj ima neopisive točnosti i pedanterije koja se nenametljivo, rekli bismo, bojažljivo i diskretno predstavlja gledatelju. Svjetlosti i sjene su dostojanstvene, mirne i usamljene i sve podsjeća na svijet tišine. Na svim slikama je usamljeni pojedinac u vidu jedne vertikale….koji u cjelokupnoj kompoziciji ne ostavlja dojam tragičnosti već usamljenosti koja je pratilja svakog čovjeka.*“[56]

Nastavljajući isti razvojni put, u vječitom istraživanju i traženju motiva i tehnika kojima se trudio prenijeti na platno unutarnja stanja i emocije, Petrović nastavlja u sferama apstrakcije. U slikama koje nastaju početkom osamdesetih godina, u kombiniranoj tehnici ulja i tempere, izlaže motive vezane uz španjolske pokrajine Kataloniju i Andaluziju. Kao jedan od rijetkih suvremenih slikara koji je gotovo uvijek radio u prirodi i iz nje crpio motive i atmosferu koje je odmah prenosio na platno, u ovom slučaju slike nastaju iz sjećanja na španjolsku arhitekturu

[55] ALU-HAZU, Ljerka Gerber: *Korak dalje u zrenju: Izložba Đorđa Petrovića u Zorin-domu u Karlovcu*. Vjesnik (Zagreb), 12. travnja 1978.

[56] ALU-HAZU, A. Šimunčić: *Likovno proljeće*. Školske novine (Zagreb), 16. ožujka 1978.

i krajolik i prožete su optičko – duhovnim vrijednostima, autentičnom ambijentalnošću i specifičnošću forme.[57]

Slijedeća izložba, održana u Zorin domu 1980., na kojoj su izložene slike nastajale od 1979. do 1980., sve izvedene u tehnici ulja i tempere, predstavlja novinu u odnosu na dotadašnji rad slikara. Slikar prirode, pejzaža, poznat po tome što slika neposredno u prirodi, ovaj put izlaže pejzaže koji su nastali po sjećanju, nakon povratka iz Španjolske. Dvadeset i sedam radova u tehnici tempere i ulja pod nazivom *Impresije* prikazuju spomenute španjolske pokrajine, odnosno njihovu staru arhitekturu i krajolik. Karlovačka profesorica Marija Vrbetić, povodom otvorenja izložbe, o promjeni u likovnom stvaralaštvu Petrovića istaknula je: „*Kažem – iznenađenje. Iznenađenje, jer mi danas gledamo posve novog Petrovića. Rekli bismo – posve novog, apstraktnog Petrovića. No, samo naoko novog. Jer, to što mi danas gledamo nije ništa drugo do prirodni, dosljedni i – rekla bih – neumitni hod slikara Petrovića.*“[58]

Slika 15. *Interijer II, 1980.*

Slika 16. *Impresija VI., 1980.*

Za razliku od ranijih radova, Petrović se osamdesetih godina u prikazima španjolskih krajolika okreće određenoj vrsti simbolizma boje, okrunjenih svjetlom i svjetlosnim efektima. Debeli i gusti nanosi boje naneseni uznemirenim potezima kista na ovim su platnima pridonijeli ekspresivnom naboju slike, stvarajući dinamičnu atmosferu, uz već do tada prepoznatljiv slikarev rukopis.[59]

[57] Baldani, Perić, 1997., 27.

[58] ALU-HAZU, T. Belavić: *Petrović u novom izdanju*. Karlovački tjednik (Karlovac), 10. travnja 1980.

[59] Baldani, Perić, 1997., 29.

Od 1960. do 1982., razvijajući se u karlovačkoj sredini karakterističnoj po slikovitim vedutama grada čije je urbano tkivo prožeto i okruženo rijekama Kupom, Koranom, Mrežnicom i Dobrom, a čija likovna tradicija vuče korijene od slikara Vjekoslava Karasa i Slave Raškaj, Petrović je stasao u umjetnika koji je u svom umjetničkom radu spojio naslijeđenu baštinu sa suvremenim umjetničkim tendencijama. Kada je u Karlovcu 1981. u galeriji Vjekoslav Karas održana monografska izložba Petrovićevih radova nastalih tokom dvadesetak godina njegova stvaralaštva, a prije nego li će se slikar u potpunosti posvetiti stvaranju u tehnici akvarela, iscrpni osvrt na dotadašnji umjetnički rad dao je kritičar Vladimir Maleković, koji dobro ocrtava Petrovićeve razvojne faze: *„Ako dobro analiziramo ovu selekciju od sedamdesetak ulja, tempera i krejona, zaključiti nam je da je Đorđe Petrović, kao malo koji od slikara njegove generacije, postupno izgrađivao svoj način sa stalnim osloncem na pojedine slojeve već povijesnih pojava, počevši od akademskog realizma i prizivanja slavnih sjena našeg minhenskog kruga pa preko fantastike i nadrealizma do najnovijeg vaništanskog posvećenja muzejske kulture i fakture slikanja… Petrović se, dakle, ukorjenjuje vazda u osvjedočenom: nikada s nakanom da bi oponašao, nego s pritajenom željom da se odmjeri u zanatskim mogućnostima i da u okvirima jednog već kodificiranog jezika izvidi priliku za samopotvrđivanjem. Kod tako ocrtanog puta do prepoznatljivosti slikarskih identifikacija je mukotrpan proces, ali umjetnik ga je sam izabrao. Njegov slikarski senzibilitet stalno ga je opominjao na novine u jeziku i tematici suvremene umjetnosti…"*[60]

5. Akvarel kao slikarska tehnika

Zbog duhovnog senzibiliteta, sluha za boju i osjećaja za svjetlo, Đorđe Petrović se u konačnici u potpunosti posvetio tradicionalnoj i iz raznih razloga zapostavljenoj slikarskoj tehnici akvarela. Od kada je otkrio akvarel i izražajne mogućnosti sadržane u toj izrazito

[60] Ibid. 29.

zahtjevnoj slikarskoj tehnici, ona postaje primarno Petrovićevo sredstvo umjetničkog izražavanja. S obzirom na čestu marginaliziranost te tehnike, a s ciljem potpunog razumijevanja kompleksnosti izvedbe i kvalitete Petrovićevih slika, u nastavku rada slijedi kratak povijesni pregled nastajanja akvarela kao samostalne tehnike te njezinog razvoja u Hrvatskoj, odnosno karlovačkoj sredini.

Prvotno korišten u Egiptu na papirusu i u Kini na svili, akvarel je evoluirao u važnu slikarsku tehniku koja se može definirati kao slika na papiru čije je vezivo, biljno ili mineralno, topljivo u vodi. Akvarelna boja dobiva se prirodnim ili umjetnim putem, a sastoji se od malih, fino mljevenih pigmentnih čestica koje se razrjeđuju vodom, po čemu je tehnika i dobila ime. Najčešće vezivo je arapska guma s dodatkom glicerina, ponekad i meda, radi postizanja ljepljivosti i zgrušnjavanja boje u dodiru sa slikarskom površinom. Bijela zrnata podloga prekriva se vodenim bojama svijetlim, transparentnim slojem tako da slika, koja prethodno može biti bojana unutar postojećih kontura ili bez prethodnog crteža, odaje dojam prozirnosti.

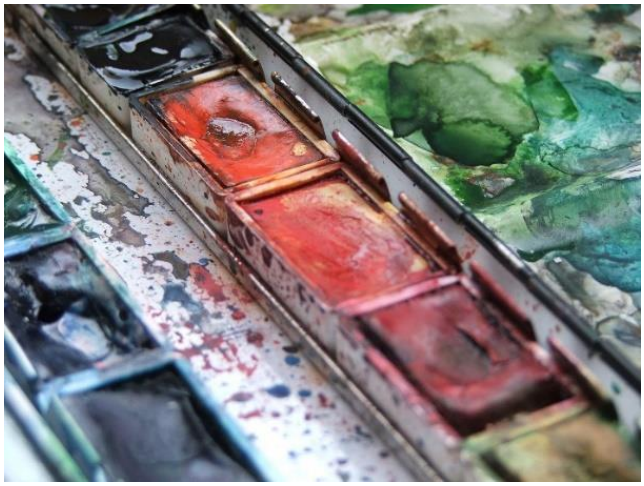

Slika 17. *Akvarelne boje, autor: Björn Laczay*

Iako se tehnikom akvarela postiže dojam prozračnosti slike, s obzirom da se radi o nepostojanosti veziva, akvarelne slike lako se mijenjaju i kvare.[61] Intenzitet boje varira ovisno o omjeru boje i pigmenta, pri čemu se veća transparentnost postiže dodavanjem veće količine boje i obrnuto. Za razliku od uljanih boja, koje se nanose svijetle na tamne, akvarel se nanosi suprotno, postižući tamnije tonove slikanjem plohe preko plohe, s tim da se svaki prethodni sloj

[61] Babić, 1954., 16.

mora sušiti prije nanošenja novog.[62] Uloga neoslikane podloge važan je dio kreativnog procesa, uz koji slučajne mrlje i nenamjerna prelijevanja, uzrokovana koso postavljenom podlogom, čine akvarel tehnikom u kojoj izvedbena slučajnost igra vrlo važnu ulogu. Tehnika akvarela dozvoljava slikanje i na suhom i na vlažnom papiru, s tim da kod slikanja na vlažnom papiru dolazi do većeg razlijevanja i pretapanja boje pri čemu dolazi i do neočekivanih efekata. S obzirom na činjenicu da savladavanje akvarelne tehnike najčešće zahtjeva određeni tip stvaraoca lirskog duha, sjetne prirode i romantičarske osjetljivosti te da je vrlo teško kontrolirati neželjena razlijevanja i slučajne efekte, rijetki su oni koji su njome uspjeli ovladati.[63]

5.1. Povijest akvarela

Iako se kao samostalna slikarska tehnika razvila tek u 18. stoljeću, početke razvoja akvarela pronalazimo već u starom Egiptu i Kini. Staroegipatski zbornici „*Knjige mrtvih*“, sastavljeni od različitih ilustriranih religijsko – magijskih tekstova, primjer su upotrebe akvarelne tehnike na svicima od papirusa na kojima su prikazivane scene iz znanosti, povijesti, magije i religije te su pokapane s pokojnicima kako bi im olakšali put u drugi svijet.[64]

Slika 18. *Ritual „Otvaranja usta“ iz Huneferove Knjige mrtvih, oko 1300. godine pr. K., akvarel*

[62] Ratkajec Pedišić, 2007., 13.

[63] Vrga, 2012., 9.

[64] Parramon, 1985., 9.

U Kini se oko 100., u vrijeme prve izrade papira, slikalo akvarelom na svili i rižinu papiru. Primjeri upotrebe tehnike akvarela pronađeni su i u starom Japanu, Indiji, Perziji, antičkoj Grčkoj i Rimu, a javljaju se i u ranokršćanskoj umjetnosti.[65] Putem bizantskog slikarstva akvarel je prešao u srednjovjekovne samostane u Europi te su mnogobrojni misali, brevijari i ljetopisi ilustrirani minijaturama, inicijalima i ornamentima, oslikani akvarelnom tehnikom.[66]

U doba renesanse akvarel služi kao tehnika kojom se izrađuju studije za freske i tapiserije, na način na koji ju je prvi upotrijebio Rafael, na kartonima koji su mu služili kao predlošci za oblikovanje vezenih tapeta. Također, renesansni slikari služili su se akvarelom pri slikanju biljaka, životinja i prirode, u čemu je najveći doprinos ostavio njemački slikar i grafičar Albrecht Dürer. Krajolici Albrechta Dürera prve su slike te vrste u Europi te je pod njegovim utjecajem i vodstvom Hansa Bola, osnovana prva slikarska škola akvarela u Europi.[67]

Slika 19. *Albrecht Durer, Zec, 1502.*,

Slika 20. *Albrech Durer, Veliki busen trave, akvarel i gvaš 1503., akvarel i gvaš*

[65] Ratkajec Pedišić, 2007., 1.

[66] Parramon, 1985., 12.

[67] Ibid. 2.

Akvarel se, kao samostalna slikarska tehnika, dalje razvio u Engleskoj, u 18. stoljeću te je do kraja istog stoljeća prozvan *engleskom nacionalnom umjetnosti*. Europski akvarel kakvog danas poznajemo razvio se u okviru engleske slikarske škole, a njezinim je osnivačem proglašen Paul Sandby.[68] U Londonu je 1800. otvorena *Akademija akvarelnog slikarstva,* dok je pet godina kasnije održana prva izložba udruženja akvarelista, poštujući stroge propozicije u čistoći i prozračnosti izražavanja.[69] Jedan od najvećih i najpoznatijih engleskih i europskih slikara Joseph Mallord William Turner naslikao je preko dvije tisuće akvarela dok su John Constable, Thomas Girtin i John Robertson Reid također ostavili značajan doprinos u slikarskim ostvarenjima u akvarelu, ali i razvoju i valorizaciji te tehnike.[70] Akvarel postaje tada jako vezan za likovnu temu pejzaža, pa se na tu tradiciju nadovezuje u svojemu opusu i Đorđe Petrović.

Slika 21. *Joseph Mallord William Turner: Dvorac Norham, izlazak sunca, 1845.*

[68] Krupa, 1996., 18.

[69] Parramon, 1985., 18.

[70] Ibid. 29.

Jedan od najznačajnijih engleskih pejzažista s početka 19. stoljeća, John Constable, postavio je temelje u razvoju akvarelne tehnike, slikajući akvarelom direktno u prirodi. U tome je bio prethodnik Williamu Turneru i impresionistima, koji nastavljaju njegovim putem. Tokom 19. i 20. stoljeća akvarel se proširio izvan granica Engleske, nastavio se razvijati i utjecati na slikarske opuse nekih od najznačajnijih slikara modernog europskog slikarstva. Akvarel je posebno utjecao na slikarstvo Paula Cezannea, koji je naslikao oko 650 akvarela s motivima mrtve prirode, pejzaža, ljudskih figura, portreta i autoportreta.[71]

Slika 22. *Paul Cezanne, Autoportet, 1895.*

To je vrijeme (kraj 19. stoljeća) kada i u Hrvatskoj prvi puta slikarstvo počinje hvatati korak s modernom umjetnošću Europe, djelomično zahvaljujući akvarelima Slave Raškaj koja je svojim slikama višestruko obilježila hrvatsko slikarstvo s kraja 19. stoljeća i nadahnula mnoge nadolazeće generacije akvarelista.[72]

[71] Ibid. 34.

[72] Krupa, 1996., 18.

5.2. Akvarel u Karlovcu i njegovoj okolici

Kao što je prethodno spomenuto, počeci akvarelnog slikarstva u Hrvatskoj obilježeni su stvaranjem Slave Raškaj „*...čiji maestralni akvarelistički opus još uvijek predstavlja nedosegnuti apogej medijske modernosti na nacionalnom tlu*.“[73] Rođena u Ozlju, u neposrednoj blizini Karlovca, u vrijeme kada je hrvatskom slikarskom scenom dominirala polikromija Vlahe Bukovca i umjetnika okupljenih oko njega, Slava Raškaj odmaknula se od te struje i u svojim akvarelnim ostvarenjima uspješno inaugurirala „impresionizam atmosfere“, čime je uvelike utjecala na nadolazeće generacije.[74] Također, izlazi iz ateljea i napušta slikarstvo svog učitelja Bele Čikoša Sesije, njegov prevladavajući crni ton te svoje akvarele slika rastvarajući paletu bogatim svijetlim tonovima, oplemenjenim dnevnim sunčevim svjetlom.[75] Slikajući direktno u prirodi i koristeći izražajnu čistoću i prozirnost koju tehnika utjelovljuje, stvarala je bogate slikarske izraze, pomičući granice akvarela. Budući da je bila jedna od rijetkih koja je znala pronaći odgovarajuću mjeru između pigmenta i vode, njezine slike predstavljaju idealan omjer obojanih ploha i netaknutih bijelih površina akvarelnih platna.[76]

Slika 23. *Slava Raškaj, Lopoči, oko 1900.*

[73] Vrga, 2012., 8.

[74] Ibid.

[75] Skutari, 1982., 5.

[76] Ibid.

U svojim intimnim lirskim akvarelima, u kojima kao da je zauvijek željela zadržati atmosferu trenutka, uspjela je na jedinstven i svjež način oživjeti sve ono što je sačinjavalo njen svijet: vrt, Ozalj, Kupa, vrbik uz obale, lopoči, cvijeće, drveće i šumarci. Uz Slavu Raškaj, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, akvarelom su slikali i Emanuel Vidović, Miroslav Kraljević, Josip Račić i Oton Iveković, a u 20. stoljeću Ljubo Babić, Zlatko Šulentić, Zlatko Prica, Nikola Reiser, Ljubo Ivančić, Josip Vaništa i drugi.

Dakako, povijest slikarstva u Karlovcu obilježavala je prisutnost i drugih tehnika i tema. Grad Karlovac i njegova okolica odlikuju se, naime, bogatom slikarskom tradicijom, koja seže od prve polovine 19. stoljeća, kada su slike tematski bile vezane uz građanske portrete imućnijih karlovačkih obitelji.[77] Usporedno s europskim slikarskim tokovima od kraja 19. stoljeća u karlovačkoj sredini počinje prevladavati zanimanje za slikanje krajolika, koji od tada tematski prevladava u opusima karlovačkih slikara.[78] Uz navedeno, likovna struja u Karlovcu bila je uvelike određena geografskim datostima, budući da je većina karlovačkih slikara kao osnovni motiv na slikarskim platnima birala karlovačke krajolike i vode koje ga okružuju.

Nakon što se pojavio u djelima Slave Raškaj, akvarel su kao slikarsku tehniku, u vremenu do početka Drugog svjetskog rata, u Karlovcu koristili i Ivan Stošić, Viktor Šipek i Mirko Rašica.[79] U razdoblju između dva svjetska rata karlovačku likovnu scenu, koju su do tada činili uglavnom domaći autori, obogaćuju brojni profesori crtanja i uzdižu na višu razinu. Od 1945. osnivaju se, potom, brojna likovna udruženja i galerije koje od tada formiraju izložbenu scenu karlovačkih umjetnika te se akvarelom počinju baviti i Blaž Ćuk, Alfred Krupa, Daniel Butala i drugi.[80] Šezdesete godine 20. stoljeća obilježilo je djelovanje nekih od najznačajnijih karlovačkih slikara, među kojima su tada dominirali Franjo Koren i Đorđe Petrović.[81]

Tradicija akvarelnog slikarstva u Karlovcu u to se vrijeme nastavila razvijati zahvaljujući umjetničkim manifestacijama, na prvom mjestu Prvom biennalu akvarela Jugoslavije, održanom 1979., s ciljem okupljanja akvarelista te prezentacije i valorizacije

[77] Škrtić, 2020., 3.

[78] Ibid.

[79] Adamček, 1979., 421.

[80] Ibid. 419.

[81] Skutari, 1985., 7.

akvarelnog medija, koji će se nastaviti do dokinuća manifestacije, 1991. Nakon održanih šest Biennala akvarela Jugoslavije, prezentaciju akvarelne tehnike nastavila je kratkotrajna manifestacija Festivala akvarela Hrvatske do 1998., kada su Gradski muzej Karlovac – Galerija Vjekoslav Karas i Galerija umjetnina grada Slavonskog Broda, u suorganizaciji pokrenuli Hrvatski triennale akvarela koji djeluje do danas i unutar kojeg je do sada održano pet akvarelnih smotri.[82] Uz spomenute manifestacije, buđenju interesa za akvarel u Hrvatskoj, pa posredno i u karlovačkoj sredini, doprinijela je i akvarelistička slikarska kolonija Sava, pokrenuta 1980. u Slavonskom Brodu i slikarska manifestacija Slavino proljeće, koja je od 1980. do 1989. okupljala istaknute akvareliste sa svih područja Jugoslavije.

Slika 24. *Sudionici kolonije akvarelista, 1988.*

Slika 25. *Slavino proljeće, Ozalj, 1985.*

Nakon dva i pol desetljeća slikanja u različitim tehnikama, dominantno u ulju, temperi i krejonu, početkom osamdesetih godina 20. stoljeća toj se tehnici okrenuo i Đorđe Petrović. U akvarelu je prepoznao medij kroz koji će najlakše izraziti svoju slikarsku osobnost i kojim će manifestirati emotivnosti i punu liričnost izražaja.[83]

[82] Vrga, 2012., 7.

[83] Baldani, Perić, 1997., 31.

6. Akvareli u opusu Đorđa Petrovića

Petrović je akvarelom slikao tridesetak godina otkrivajući publici, ali i sebi samom, svoja unutarnja meditativna stanja i duboke intimne emocije. U vječitom umjetničkom traženju i istraživanju, slikao je platna koja stvaraju živi poetski dijalog s promatračem, platna u kojima je pokazao majstorstvo u kompozicijskoj upotrebi boje, tonaliteta i svjetla. U punoj je mjeri koristio mogućosti koje tehnika pruža; eksperimentiranjem s upotrebom boja dočaravao je prirodne pojave i krajolike koji su ga uvijek iznova očaravali i poticali na stvaranje.

Njegovi akvareli, koji su tematski uglavnom vezani uz četiri karlovačke rijeke i krajolik koji ih je okruživao, zrače slikarevom nutrinom i čuvstvenim životom kojim dominira melankolija, sjeta i romantičarska narav.

Slika 26. *Karlovac u suton, 1983.*

Petrović je stvaranje u akvarelnoj tehnici objasnio riječima: „*Nijedna tehnika ne može da impresionira kao akvarel, koji nastaje „u cugu“ i gdje nema ispravki. Najljepši je kad nema intervencija u njemu, kada nastaje u dahu... Radost iščekivanja dovodi u stanje lebdenja, a kada se završi napusti umjetnika i postaje svojina drugih.*“[84] Upravo je to stanje lebdenja koje ga je obuzimalo promatrajući karlovački pejzaž dovelo do čestih vizualnih rješenja, dodirujući granicu imaginarnog, utjelovljenog u poetsko filozofskom poimanju svijeta.

[84] Vrga, 2012., 21.

U hrvatskom se slikarstvu sredinom prošlog stoljeća pojavio novi smjer, poetskonadrealistički. Temeljio se na stvaranju slikarskih vizija na granici stvarnog i imaginarnog, stvarajući pritom fantastični svijet i likovnu poetiku. Začetnikom tog smjera smatra se Miljenko Stančić. On je svoja slikarska platna poetski oblikovao kombinirajući iskustva starih majstora sa suvremenim tendencijama.[85] Sličnim će putem krenuti i Petrović, a uz to, oba su slikara prikazivali vedute svog rodnog grada. Reproducirana slika *Karlovac u suton* jasno svjedoči o srodnosti djela ovih dvaju slikara i odgovara u potpunosti nazivu smjera u njihovu slikarstvu. Ona nas odvodi u imaginarni, nostalgični i poetski svijet ovjekovječen u akvarelnoj tehnici.

Slika 27. *U susret kiši, 2000.*

U Petrovićevim akvarelnim ciklusima ponavljanje motiva na prvi pogled asocira na serijalnu repeticiju. Međutim, pomnim promatranjem i uspoređivanjem primjećuje se kontrastriranje osvijetljenih i zasjenjenih površina, obojanih i neobojanih te figurativnih i apstraktnih partija. Slikar je majstorski uspio, spajajući nespojivo i unoseći u svaku sliku istančanu atmosferu kojom zrače, a koja govori o njegovom dubokom poznavanju tehnike i studioznom pristupu slici, stvoriti kompozicijski i koloristički harmonične cjeline. Tonske plohe, različitih oblika i veličina koje se međusobno prožimaju, kompozicijski produbljuju pejzaž i pretapaju se u dubini horizonta. Petrovićevo koketiranje s apstrakcijom, koje je posebno vidljivo u ranijim fazama njegovog stvaralaštva, prisutno je i prilikom stvaranja u akvarelu. U

[85] *„Stančić, Miljenko“*, Hrvatska enciklopedija (online izdanje, https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57751, pregledano 18. ožujka 2021.)

kompozicijskim rješenjima pejzaža ostaje u granicama realnosti, dok, koristeći apstraktne elemente, u svakom svom radu vizualni doživljaj pejzaža pretvara u duhovnu imaginaciju.

Iako je u svom stvaralaštvu često koristio monokromatske kompozicije, Petrovićev odnos prema boji bio je dvoznačan, kolorističkі i monokromatski. Začuđujuće zagonetne vrijednosti boja koje su prisutne u njegovim slikama s dominantno kolorističkom osnovicom, stoje u suprotnosti s monokromnom upotrebom boja s bogatim rasponom tonaliteta na drugim platnima. Njegovi akvareli na promatrača ostavljaju dubok psihološki utisak, djelomično zahvaljujući upotrebi boje, koja do danas predstavlja pravi misterij, budući da doživljena našom vizualnom percepcijom izaziva isključivo subjektivni doživljaj kod promatrača.

6.1. Koloristička analiza Petrovićevih djela

Boje, koje su svuda oko nas, bile su predmet brojnih istraživanja koja su se prvenstveno bavila njihovim psihološkim i emotivnim utjecajem na čovjeka, odnosno načinom na koji određene nijanse boje mijenjaju naše raspoloženje i ćud.[86] Uz navedeno, pri korištenju boja u slikarskom procesu potrebno je uzeti u obzir činjenicu da svaka boja, kada je izolirana, djeluje zasebno, no kada je promatramo pored neke druge boje može imati sasvim drugi učinak. Pri kolorističkoj analizi slikarskih platna „hladne“ boje djeluju nam prostorno udaljenijima, dok „tople“ boje stvaraju optičku iluziju i djeluju bliže promatraču.[87]

Slika 28. *Detalj slike U susret sutonu III, 1994.*

[86] Jakubin, 2001., 50.

[87] Braić, 2015., 226.

Petrović je u svojim akvarelnim ciklusima vrlo malo koristio crvenu što, prema teoriji o psihologiji boja, odgovara njegovom poetskom, romantičarskom karakteru, ali i slikarskoj tehnici i motivima koji su ga nadahnjivali. [88] Bljeskove crvene koristio je kada je paletu tamnijih i prigušenih tonova smeđe, crne i sive oživljavao crvenim detaljima. Crvena boja najintenzivnija je od svih boja u paleti, a budući da je u čistom obliku gotovo nezastupljena u prirodi, odnosno karlovačkim krajolicima koje je slikao Petrović, na njegovim je platnima nalazimo vrlo rijetko.[89] Izuzetak je ciklus *Maskenbal,* nastao 1997. u tehnici akvarela i gvaša, u kojem je Petrović koristio živahnu paletu intenzivnih boja „toplih" i „hladnih" nijansi, za prikazivanje plesa svojih dugogodišnjih učenika.

Slika 29. *Detalj slike Iz ciklusa Maskenbal I., 1997.*

Slika 30. *Detalj slike Ostavština, za budućnost III, 1996.*

Uz psihološki aspekt boja, pri koloristočkoj analizi Petrovićevih slika, treba uzeti u obzir i činjenicu da je gotovo uvijek stvarao u svitanje i u sumrak, kada krajolikom prevladavaju zagasiti tonovi plave, zelene i ljubičaste, dominantno ih koristeći na svojim platnima. Međutim, istovremeno proučavajući sunčevu svjetlost koja je stvarala različite odbljeske u reljefima, Petrović koristi nijanse žute kada naglašava svjetlost kako se prelijeva preko šuma, vodenih površina i brežuljaka. Veću upotrebu te najsvjetlije boje uočavamo u ciklusima *U susret jeseni*

[88] Itten, 1973., 102.

[89] Jakubin, 2001., 50.

i *Obojana jesen*, kada je pomoću žute i sive kojom ju je prigušio, oslikavao jesenske pejzaže karlovačke okolice te u ciklusu *Maskenbal*.

Slika 31. *Detalj slike Usamljeni odbljesci I., 1995.*

Iako Petrovićevim akvarelnim opusom ne dominira upotreba zelene boje, vrlo ju je često koristio kada je prikazivao pejzaže karlovačke sredine i okolice vodenih površina na kojima je stvarao. Prema Johannesu Ittenu, zelena boja zamućena sivom stvara osjećaj malaksale onemoćalosti, dok nijansa zelene koja naginje žutoj potiče osjećaj mladosti, a ona u kojoj je naglašena plava komponenta, kao što je slučaj s reprodukcijom iznad, stvara osjećaj duhovnosti i filozofskog raspoloženja.[90]

Slika 32. *Detalj slike Obojana jesen V., 1989.*

Slika 33. *Detalj slike Uoči proljeća, 1988.*

Petrovićevi akvareli, uglavnom monokromatski, svedeni su na cjelovit doživljaj, ostvaren jednom prevladavajućom bojom, silno bogatom u svojim nijansama. Slikar je često eksperimentirao s raznim tonovima i nijansama ljubičaste koja stvara određenu auru mističnosti njegovih slika, a koje nas promatranjem uvode u neku drugu stvarnost. Na reproduciranoj slici broj 32. primjetna je upotreba crvenoljubičaste nijanse ljubičaste, dok na reproduciranoj slici

[90] Itten, 1973., 105.

broj 33. prevladava dominantna plavoljubičasta. Iako slične, stvaraju potpuno drugačije impresije slike, naglašene kontrastima drugih boja koje se nalaze uz njih. Itten je u ljubičastoj vidio turobnost, smrt i ushićenje, samoću i posvećenost u plavoljubičastom te božansku ljubav i vlast duhovnog u crvenoljubičastom, emocije koje se u potpunosti mogu iščitati pomnim promatranjem Petrovićevih akvarela.[91]

Slika 34. *Đorđe Petrović, Likovna kolonija Slavino proljeće, Ozalj, 1985.*

[91] Ibid. 104.

7. Akvarelni ciklusi

„*Akvarel ujedno razveseli i rastuži. Lijevo i desno pomičem stabla ili cijele šume, premještam brda i doline, razmještam ih po papiru, odbacujem suvišne planine. Bivajući pokraj vode otkrivam tajanstveni svijet. Otkrivam koliko zapravo ne poznajemo ni vodu ni krajolik, miran, hladan, pomalo dosadan, a kad se udubite u njega, taj krajolik pulsira kao živo biće, ima svoj život, svoj postanak, svoje mijenjanje i svoj nestanak. Ima svoj život i svoju smrt, mijenja se neprestano. U svako doba dana sve je posve drugačije. Ne možemo ni dvaput pogledati u isti krajolik…*“[92], rekao je 1990. Petrović u razgovoru s Vladom Burićem, novinarom i slikarom, opisujući ono što izlazi iz njegovih platna; svoju vječitu fascinaciju prirodom i pokušaj da njezin život prenese na platno. Akvareli i akvarelni ciklusi koje je slikao stvaraju meditativna raspoloženja budući da su slike gotovo monokromne, potezi široki i gotovo nevidljivi, a koloritne plohe koje se stapaju jedna u drugu, tvoreći meke obale i horizonte, djeluju smirujuće.[93]

U nastavku rada slijedi analiza Petrovićevih akvarelnih ciklusa, prema kronološkom slijedu, pod nazivima *Draganićki ribnjaci*, *Obojana jesen*, *Ekološki ciklus*, *Ljudi i kišobrani* i *U susret kiši*.

7.1. Ciklus *Draganićki Ribnjaci*

Osim četiri karlovačke rijeke, koje su bile neiscrpna inspiracija za nastajanje Petrovićevih akvarela, Draganićki ribnjaci pored Karlovca u njegovom stvaralaštvu zauzimaju posebno mjesto, utjelovljeno u istoimenom ciklusu. Obavijeni svojevrsnom aurom mistike, u melankoličnoj i smirenoj atmosferi, ribnjaci su bili idealno mjesto na kojima je Petrović mogao stvarati akvarele koji su u potpunosti odgovarali njegovom lirskom karakteru. U takvom ambijentu nastaje ciklus koji prikazuje njegovo duhovno stanje i iščitava se njegova emotivnost i duboka unutarnja kontemplacija pretočena u, uglavnom, monokromatske kompozicije.

[92] ALU-HAZU, Vlado Burić: *Đorđe Petrović.* Kviz (Zagreb), 7. ožujka 1990.

[93] Skutari, 1985., 10.

Prigušeni tonovi plave, crne i smeđe boje stvaraju nadrealističku i poetsku atmosferu, prožetu dubokim smislom za stvaranje u akvarelističkom mediju.

Okruženi gustim i endemičnim hrastovim šumama u neposrednoj okolici Karlovca, Draganićki ribnjaci za Petrovića predstavljaju neiscrpan motiv kojim počinje stvarati istoimeni ciklus 1985.[94] Budući da je izložba Petrovićevih akvarela, održana 1983. u Karlovcu, prihvaćena afirmativno od strane stručne publike ali i šire javnosti, Petrović se u potpunosti posvećuje slikanju u akvarelnoj tehnici te u ovom ciklusu koristi sve prednosti tehnike za prikazivanje vodene površine, pri čemu izvanredno prenosi njezine mijene i boje te fluidnost vodenih površina.[95]

Slika 35. *Ciklus Draganićki ribnjaci: Povratak u obojene snove, 1985.*

Iako je akvarel tehnika kojom se najkasnije počeo izražavati, vrlo brzo je privukao pažnju ne samo stručne javnosti nego i ljubitelja likovne umjetnosti. Doživljaj akvarela opisala je jedna od ljubiteljica njegove umjetnosti slijedecim rijecima: „*Petrovićevi akvareli su laki, prozračni, magleni, koprenasti. Njegova slika se ne završava, perspektiva se nastavlja, sloj za slojem vidika smjenjuje onaj prethodni, voda se širi i zauzima te horizonte. U njoj se ogleda poneko listopadno drvo, poneki usamljeni čamac ili čovjek koji čeka. Ti akvareli nisu pričljivi, nisu deskriptivni, sve je svedeno na utisak, na osjećaj, na jedan cjelovit doživljaj a ne više*

[94] Vrga, 2012., 17.

[95] Ibid. 17.

pojedinačnih. Ali je jedna boja, prevladavajuća, silno bogata u svojim nijansama. Sve vas to udaljava od zemlje, u visinu s koje vidite nešto što oni na tlu ne vide, ne osjećaju. Ona vas vodi u svijet bajke i snova, niti veselih niti neveselih, već drugačijih. I kao što poezija lebdi nad životom, istražujući ga, ali i odražavajući, tako i akvareli – vodene slike Đorđa Petrovića domišljaju neku drugu stvarnost, neki lirski odraz ovog prizemnog života."[96]

Likovni kritičari, ali i šira javnost prepoznaju u to vrijeme majstorstvo Petrovićevih akvarela koji u većini ljudi ostavljaju dojam meditativnosti i poetičnosti, prozračne likovne koncepcije koja uvlači promatrača u sliku. Slikajući vodene površine direktno u prirodi, posebno analizirajući sve efekte i preobražaje koji nastaju u određeno doba dana zbog sunčeve svjetlosti, jutarnjih isparavanja vode i večernjih izmaglica, Petrović nastavlja impresionističke postavke stvaranja slike, pri čemu pokazuje izuzetnu sposobnost u istančanom prikazivanju boja koje nas, kako navodi Aleksandra Tomić, odvode u svijet snova i poezije, ispisane kistom akvarelista.[97]

Petrović je pejzaž gradio slikajući široke horizontalne planove koji, prelijevajući se jedan preko drugog, stvaraju iluziju prostora i trodimenzionalnosti, na granici spajanja neba i vodenih površina. Iako je motiv uvijek isti, doživljaj je nov te putem čistih ploha i parcijalne rasvjete stvara slike koje nalikuju vizijama.[98] Gotovo dematerijalizirana priroda koja ostaje u granicama figurativnosti stvara dojam nadrealnog prostora u kojem se nebo, odvojeno horizontalnim linijama od donjih slojeva pejzaža, maglovito spaja s ostatkom slike, određujući ugođaj i atmosferu cijelog prostora. Kako bi postigao taj rezultat Petrović je prije nastanka slike osluškivao pejzaž i mijene u njemu, da bi tek nakon kontemplacije doživljenog, brzom realizacijom viđenog i onog što je otkrio ispod slojeva vidljive stvarnosti, materijalizirao osjećaje na platnu. Iako zahtjevna, tehnika akvarela posebno je zahvalna za iskazivanje tog ekspresivnog doživljaja pretočenog u impresiju, koji je slikar u svojim gotovo monokromatskim kompozicijama i razlivenim oblicima, doveo do najvišeg stvaralačkog nivoa.

[96] Ibid. 39.

[97] Ibid.

[98] Skutari, 1987.

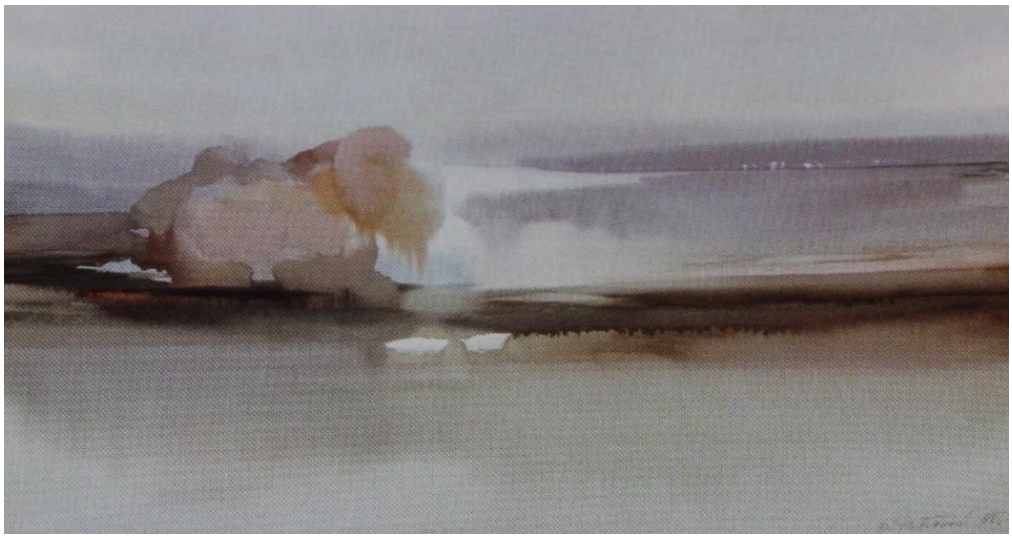

Slika 36. *Ciklus Draganićki ribnjaci: Praskozorni obrisi, 1987.*

Nakon pauze od gotovo petnaest godina Petrović se početkom 2000. vratio slikanju Draganićkih ribnjaka, ali za razliku od prethodne faze, sada je motive ribnjaka prizivao u svojoj mašti, slikajući unutar vlastitog ateljea.[99] Iako inspiraciju nije crpio direktno iz prirode, slike se konceptualno ne razlikuju od prethodnog ciklusa. I dalje zrače sjetom i nostalgijom, prizivajući imaginarni krajolik koji je nastavio živjeti u slikaru. Iako kompozicijski slične, prizori Draganićkih ribnjaka u ovoj se fazi razlikuju u odabiru kolorita u kojem prevladavaju nijanse zelene i smeđe, koje na svakoj slici stvaraju posebne svjetlosne efekte, upotpunjene ponekim prikazom stabla oko ribnjaka. Uz navedeno, Petrović u ovom razdoblju unosi novi element na svoja platna, stilizirane ljudske figure, prikazujući ih sumarno i elementarno, bez deskripcije i detalja na njima. Na njegovim slikama ljudi djeluju kao obrisi, lutajući sjenovitim vodama kroz magličastu, vlagom natopljenu atmosferu.

[99] Vrga, 2012., 39.

7.2. Ciklus *Obojana Jesen*

Sljedeći ciklus pejzaža izvedenih u akvarelnoj tehnici, *Obojana jesen*, nastao je tokom 1988. i 1989. S jedne strane inspiriran mediteranskim krajolikom na Jadranu, a s druge planinama Klekom i Žumberkom te brežuljcima oko Dubovca i Kalvarije, nastaje ciklus koloritno značajno bogatiji od prethodnog, dok je dehumanizacija pejzaža koji se u horizontalnim planovima stapaju jedan u drugog, ostala vjerna ranijim radovima. Za razliku od jadranskih motiva čija je koloristika zasnovana na svjetlotamnim kontrastima, drugi, znatno brojniji dio ciklusa, inspiriranog planinskim krajolicima, karakteriziraju harmonični odnosi bikromnih tonaliteta smeđeg i žutog registra.[100]

Slika 37. *Ciklus Obojana jesen: Obojana jesen VI, 1989.*

Slikar i grafičar Vladimir Varlaj, koji je u okviru Proljetnog salona vezan uz ekspresionističke načine izražavanja te plastično-konstruktivne kompozicije, često je obrađivao temu planine Kleka.[101] U njegovom je likovnom stvaralaštvu planina Klek bila najznačajniji motiv čime se ističe u hrvatskom slikarstvu kao jedan od rijetkih slikara koji su bili intenzivno

[100] Vrga, 2012., 27.

[101] Redakcija Enciklopedije hrvatske umjetnosti, *„Varlaj, Vladimir“,* u; Enciklopedija hrvatske umjetnosti …, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2005., str. 6.

zaokupljeni motivom planine.[102] Bogatom i intenzivnom paletom stvarao je koloritne plohe koje se protežu cijelom dubinom slike, stvarajući putem jednostavnih oblika, gotovo simboličke prikaze. Na reproduciranoj slici br. 38. vidljiv je karakterističan način kompozicijskog oblikovanja planine, tako da je u prednjem planu prikazana dolina s bregovima i raslinjem koje se proteže većim dijelom platna, dok se u pozadini ističe plavi Klek. Taj će pristup usvojiti i Petrović. Za razliku od Varlaja, međutim, Petrovićeva kompozicija je ponešto drugačija. S koloritnim plohama, s karakterističnim mrljama, ovaj slikar stvara veću dubinu u perspektivi. Promatrajući ova dva primjera zanimljivo je uočiti način na koji različita paleta boja stvara različite dojmove u promatraču. Iako je riječ o različitim tehnikama, Petrović koristi zagasite tonove smeđe i ljubičaste boje koje rastvara narančastom i žutom bojom, ostvarujući pritom fokus u granicama samog platna, dok se tek tajnoviti Klek, izveden u svijetlo ljubičastoj boji, doima kao da izlazi iz granica slike.

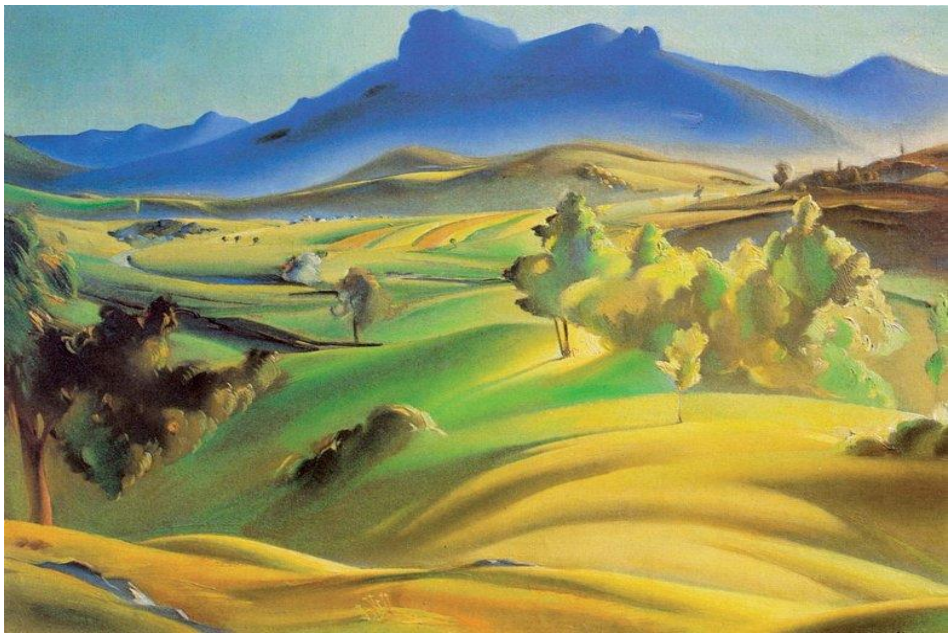

Slika 38. *Vladmir Varlaj, Klek, 1929.*

Varlaj, s druge strane, koristeći intenzivne i jarke boje zelene, plave i žute ostvaruje na svom platnu vedru, gotovo zaigranu atmosferu slike dok fokus promatrača prelazi s jednog brijega na drugi, gotovo izvan okvira platna. Petrović je na ovom primjeru, ali i na brojnim drugima, potvrdio svoju poetsku narav, bez obzira na to što je u ciklusu *Obojana jesen* rastvorio

[102] Dulibić, 1998., 176.

paletu s obzirom na ranije radove. Spomenuto potvrđuju i nazivi njegovih slika koji su ili vezani uz emotivno filozofska raspoloženja kroz koje je prolazio, poput slike *Jesenska meditacija* ili su to romantični opisi prirode koju je prikazivao i boje koje su ga fascinirale, poput slika *Jutarnji šapat*, *Uoči proljeća* ili *Obojana jesen*. Kao što istaknuo i Strahinja Šuljagić u predgovoru kataloga izdanog povodom izložbe akvarela 1984., između Petrovića i njegove slike postoji nevjerojatan dodir, dodir ljubavi, koji se potvrđuje i u odnosu Petrovića i prirode.[103]

Iako su u ovom ciklusu oblici reducirani na minimum, boja postaje sve važniji element slike pri čemu nastaju Petrovićeve karakteristične kromatske mrlje, nanesene širokim dinamičnim potezima kista. Boja ujedno postaje izražajno sredstvo, približavajući se sve više gestualnoj slobodi kromatske ekspresije, dok kromatski registri istovremeno tvore kompoziciju uzdizanjem prizora prema horizontu.[104]

Slika 39. *Ciklus Obojana jesen: Kordunski pejzaž, 1997.*

Udaljavajući se od teme planine, našavši se u okružju Mediterana, na plitkim pješčanim obalama kraj Nina, maslinicima Paga i pristaništu Klenovice upija intenzitet boja. Motivi su obala, čamci, priroda. Boravak na sunčanoj jadranskoj obali, u prirodi koja se koloritno uvelike razlikuje od karlovačke okolice, utjecao je na intenzitet i raskoš osvjetljenja oslikanih reljefnih

[103] Šuljagić, 1984.

[104] Ibid.

predjela Klenovice ili maslinika Paga. Meditativnost i sfumato magličastih karlovačkih prostora zamijenjen je eksplozijom ljubičastih i plavih nijansa koje, nanesene širokim i brzim potezima kista, unose nove elemente u Petrovićev opus. Kroz igru kontrasta tamnih i svijetlih nijansa, krivuljama i okomicama slikar upotpunjuje koloritne plohe koje oblikuju krajolik, u sada razigranoj atmosferi akvarelnih platna. Petrović nas uvodi u svijet likovne poetike kojim dominiraju intenzivni bljeskovi svjetlosti u, i dalje, dematerijaliziranom pejzažu, koji nas odvode u gotovo opipljiv svijet jadranskog krajolika, vidljivog na reproduciranoj slici br. 40. Na akvarele iz ciklusa *Obojana jesen* osvrnuo se likovni kritičar Juraj Baldini: „*Nije se teško prepoznati u bljeskovima bjelina, razuzdanom koloritu, odnosima tamnog i svijetlog, krivuljama i okomicama, toplim nijansama i hladnim namazima, raspjevanoj ljepoti i skromnom detalju, naelektriziranoj atmosferi i smirujućoj plohi, zvučnim efektima i šutljivim predmetima. U tim krajolicima ugrađene su nedosegnute želje da se zamišljeno pretvori u stvarno te ponešto iz svijeta realiteta prenese u sfere iracionalnog*.“[105]

Slika 40. *Ciklus Obojana jesen: Zapis iz Klenovice, 1988.*

[105] Ibid. 28.

7.3. *Ekološki ciklus*

Za razliku od prethodna dva ciklusa, na kojima su predstavljeni pejzaži karlovačke okolice i jadranske obale, na kojima se Petrović bavio duhovno – filozofskim intimnim impresijama koje je prenosio na platno, koloritom kojeg je obogaćivao i ugrađivao u vlastiti slikarski rukopis te oblicima koji su u potpunosti podvrgnuti koloritu i specifičnoj atmosferi u ciklusu akvarela nazvanim Ekološki ciklus, koji nastaje od 1993. do 1995. godine, prepoznajemo angažirano slikarstvo kojim se do tada nije bavio. S obzirom da je cijeli život slikao u prirodi, koja ga je uvijek iznova poticala na stvaranje, izgradio je izrazito emotivan stav prema karlovačkim vodenim površinama, šumama i ribnjacima na koje je odlazio slikati. Prateći dugi niz godina devastacije prirodnih krajolika uzrokovane ljudskom rukom, odlučio je slikarski izraziti posljedice kontinuiranog uništavanja krajolika. To je ujedno bio i apel za promjenom ponašanja. Organski jedinstvene cjeline koje su ljudi nasilno razgrađivali utjecale su na neizvjesnu budućnost cjelokupnog ekosustava. Simbolički ih je prikazao bijelim mrljama, smještenim u središnjem dijelu slike. Iako zadržava svoj poznati pristup pejzažu, u ovom ciklusu unosi nove elemente u obliku oštrih crnih linija, simbolički predstavljajući bolest i propadanje krajolika te smrt koja napada vodenu floru.[106] Spomenute oštre vertikale unose dramatiku u prizore, stvarajući prijeteću atmosferu cjelokupnom ekosustavu i skladnom suživotu čovjeka i prirode, simbolički izvedene u crnoj paleti.

Slika 40. *Ekološki ciklus: Vrijeme sutona III, 1993.*

[106] Ibid. 32.

U ovom je ciklusu Petrović koristio akromatske boje, crnu i bijelu, posvjetljujući ih i zamućujući nijansama sive, čime je prethodno idiličnim pejzažima dočarao uznemirenost i destrukciju koji stoje u potpunoj suprotnosti skladu, harmoniji i romantičnoj atmosferi prethodnih akvarela. Uz spomenuto, slikar na svoja platna u *Ekološkom ciklusu* unosi unutarnje, razrijeđeno bijelo svjetlo sa specifičnim srebrnkastim sjajem koje nas uvodi u područje tajanstvenih i mističnih ugođaja. Iako je početkom devedesetih godina prošlog stoljeća bilo pomodno baviti se ekologijom, Petrovićevi motivi bili su iskreni i lišeni lažne patetike, o čemu se i sam izjasnio: *„Znam da će neki reći da je ekologija u modi, pa sam se eto i ja prihvatio njezine transformacije u slikarstvo. Mislim da su porivi i poticaji sasvim druge prirode. Zapravo, ja volim prirodu i slikam neposredno u njoj. Ti svakodnevni susreti natjerali su me da uočim nebrigu koju čovjek pokazuje prema svojoj okolici. Shvatio sam da to treba i slikarski izraziti i kao konstataciju ali i kao apel. Mi ono što je organski jedinstveno razgrađujemo nasilno. Ta me spoznaja ponukala da cjeloviti organizam slike također nasiljem dezintegriram, jednostavno ukažem da nam iz dana u dan dio te prirode nestaje i da ostaju praznine koje na mojim slikama demonstriraju bjeline. S druge strane, takva se kompozicija može protumačiti i kao rešetka koja dijeli čovjeka i prirodu, sprečava njihov logičan suživot.“*[107]

Slika 41. *Ekološki ciklus: Vrijeme prolaznosti, 1993.*

[107] Baldani, Perić, 1997., 44.

7.5. Ciklus *Ljudi i kišobrani* i Ciklus *U susret kiši*

Nastavljajući stvarati u paleti prigušenih tonova crne, bijele i plave boje, u razdoblju od 1998. do 2003. nastaju ciklusi *Ljudi i kišobrani* i *U susret kiši*, u kojima Petrović čistim likovnim jezikom oblikuje pozornice na granici stvarnog i nestvarnog. U karakterističnim monokromatskim kompozicijama, on smješta ljudske figure u dematerijaliziran prostor, u kojem humanoidne siluete prilaze vodenim površinama, naznačene tek obrisima čamaca i linijom horizonta između neba i zemlje. Promatranjem akvarela iz ovih ciklusa, nastaju emotivne senzacije otuđenosti i samotnjačkog mjesečarenja, unutar kojih se ljudske figure s kišobranima tonskom gradacijom pigmenta odvajaju od cjelovitosti podloge.[108] Za razliku od prikaza pejzaža kojim dominiraju vodene površine izvedene mekim potezima kista, razvodnjene do granica imaginarnog, ljudski lik u kontrastu crne i crvene boje gotovo da izlazi iz pozadine, stvarajući dojam trodimenzionalnosti i voluminoznosti proporcija ljudskog tijela. Kupolasto izvedeni kišobrani simbolički predstavljaju membrane koje djeluju kao zaštita krhkom ljudskom liku u nedefiniranom pustom svijetu i stvaraju metatekstualne simbole, čime Petrovićeve slike uvijek ostaju na granicama figurativnog i apstraktnog. [109]

Slika 42. *Ciklus Ljudi i kišobrani, 1998.*

[108] Vrga, 2012., 32.

[109] Ibid. 45.

Ciklusom *U susret kiši*, koncepcijski sličnom ciklusu *Ljudi i kišobrani*, dominiraju pastelne nijanse plave i sive boje koje stvaraju duhovno – filozofsku atmosferu slike, djelujući prozračno kao atmosfera. Pomnim odabirom boja i istančanim nijansiranjem istih, Petrović na svojim akvarelnim platnima otvara nove svjetove koji nas odnose u kraljevstvo nadzemaljskog i natprirodnog. Statične siluete smješta u prostor kojim odiše čeznutljivost i melankolija te bez obzira na broj likova na platnima, stvara ugođaj osamljenosti i otuđenosti.

Kao inspiracija pri nastajanju ovih akvarelnih platna, dominantno ispunjenih ljudskim likovima s kišobranima, mogla su poslužiti ostvarenja Milana Steinera. On je u tehnici ulja na platnu također stvarao kompozicije slične tematike koje stvaraju dojam otuđenosti. Iako je Steiner ovjekovječio ulične prikaze, depersonalizirane figure smještene u maglovite prostore kompozicijski tvore vrlo slične simbolične prikaze, otkrivajući crtačko majstorstvo i unutarnju snagu.[110]

Imajući u vidu Petrovićeve stavove da stvaranje u akvarelnoj tehnici podrazumijeva jedan meditativno-poetski odnos spram svijeta, platna iz ovog ciklusa možemo protumačiti kao personifikaciju njegove unutarnje prirode i osjećaja o položaju u svijetu oko njega. Naboj meditativnosti i melankolije koji izbija iz njegovih platna nije moguće slikarski ovjekovječiti bez proživljavanja atmosfere koja zrači slikom te dubokog doživljavanja svijeta u kojem se nalazi. U toj škrtoj, gotovo monokromatskoj kompoziciji upisane su slikareve emocije, sjetna čuvstvenost i melankolična duševnost.

Slika 43. *Ciklus U susret kiši, 2003.*

[110] Jalšić, 2013., 93.

8. Bljesak crteža: Ciklus *Manastir Gomirje*

Iako je od osamdesetih godina prošlog stoljeća dominantno stvarao u akvarelnoj tehnici te inspiraciju pronalazio u karlovačkoj okolici, neposredno nakon završetka Domovinskog rata Petrović nadahnuće nalazi u tišini mira Manastira Gomirja, udaljenog svega nekoliko kilometara od slikarevog rodnog mjesta. Budući da se radi o srpskom pravoslavnom manastiru, koji s crkvom Rođenija sv. Jovana Preteče predstavlja vrijedan spomenik Gorskog kotara, bavljenje ovom za Petrovića zavičajnom i nacionalnom baštinom u spomenutom vremenu kada je nastao ciklus, predstavljalo je svojevrsan tabu. U poratnim godinama na ovim je prostorima politička klima prema srpskoj nacionalnoj baštini u Hrvatskoj bila izrazito nenaklonjena, što čini Petrovićev postupak izrazito hrabrim i predstavlja svojevrsni bunt protiv nacionalizma i nerazumijevanja među najbrojnijim narodima koji nastanjuju područje Gorskoga kotara.

Pravoslavna crkva spomenutoga manastira nalazi se na mjestu nekadašnjeg frankopanskog kaštela i jednobrodna je građevina okružena trokrilnim jednokatnim manastirskim konacima.[111] Manastirski je kompleks svojom slikovitošću i uronjenošću u gorski okoliš, privukao Petrovića, stalno zainteresiranoga za krajolik.

Petrović je izradio dvadeset i dva crteža manastira, prikazujući realističkim pristupom s naglašenom spiritualnošću, svečanu atmosferu tog mjesta. Prikazao je pročelje crkve, unutarnji trijem, manastirsko dvorište i crkvu, unutar čijih se zidova i danas čuvaju njegova djela. Shvativši da se materijalno brzo gubi, a duhovno ostavlja trajne i neizbrisive korijene, u crtežima na kojima suprotstavlja bijelo i crno, slikar metaforički prikazuje borbu između dobra i zla, ljepote i nakaradnosti, kreativnosti i destrukcije, nesigurnosti i mira.[112] Prikazima monahinja i monaha koji hodaju manastirskim trjemovima te okupljenih ljudi ispred crkve sv. Jovana, Petrović naglašava duhovnu i vjersku atmosferu mjesta, upotpunjenu arhitektonskim oblicima, o kojima je, povodom izložbe održane u Rijeci, istaknuo Ivo Musić: „*Sasvim je razumljivo da ruka slikara nije posegnula za egzaktnošću i dokumentarnošću viđenog, već otkrivanju emotivnih vibracija, koje zrače iz arhitektonskog sloga svetišta. Zvonici, kupole,*

[111] Antić, 1984., 321.

[112] Baldani, Perić, 1997., 48.

krovovi, lica zidova, opkoljena stablima i dvorištem, duhovni prostori interijera, historija koja živi i diše, konak usnule poezije.“[113]

Osim manastira Gomirja, na svojim je djelima iz postratnog vremena Petrović prikazao i druge segmente baštine Srpske pravoslavne crkve u kraju u kojem je živio. U zbirci Srpske pravoslavne crkvene općine u Zagrebu čuva se tako jedan njegov akvarel s prikazom u ratu minirane parohijske crkve svetog Nikole u Karlovcu, a takvih će se djela zasigurno naći još mnogo. Sve slike ove tematike odraz su kako slikareva identiteta tako i pokušaja da se kroz suvremena djela reaktualizira ova vrijedna arhitektonska baština, da se upozori na potrebu njezina očuvanja.

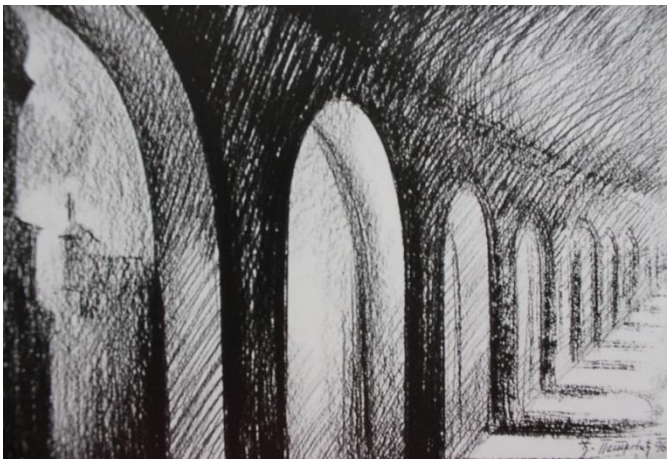

Slika 44. Iz ciklusa Manastir Gomirje, 1996.

Slika 45. Iz ciklusa Manastir Gomirje, 1996.

[113] Ibid. 46.

10. Zaključak

Životna priča Đorđa Petrovića započela je u Moravicama u Gorskom kotaru, kojima se uvijek rado vraćao održavajući privatne veze i slikajući u sklopu likovnih kolonija koje su se u mjestu održavale, a završila 2015. u Karlovcu, gdje je proveo najveći dio svog života i stasao u umjetnika čiji se akvareli ubrajaju u neke od najboljih ostvarenja hrvatske likovne suvremenosti. Cijeli život radio je ono što je istinski volio, bavio se sa svoje dvije ljubavi, slikarstvom i djecom. Njegov slikarski talent buknuo je u djetinjstvu, a usavršavao ga je tehničkim znanjem stečenim na Akademiji likovnih umjetnosti, nakon čega se, uz likovno stvaralaštvo, posvećuje podučavanju djece. Za djecu je govorio da su mu inspiracija, da ga nadahnjuju i da ne zna kako bi uopće slikao da nije u stalnom kontaktu s njima, dok je posebnu humanost iskazao u dodatnom radu s djecom s određenim teškoćama.

Iako su na početku njegovog umjetničkog razvojnog puta najveći broj slika ostvarene u tehnici ulja na platnu, tempere i krejona, punih trideset godina stvarao je unutar tradicionalne i zahtjevne slikarske tehnike akvarela. S minimumom plastičkih sredstava i istančanom koloristićkom razradom četiri karlovačke rijeke i vodenih masa ribnjaka, stvara platna iz kojih se iščitava da pejzaže ne shvaća isključivo kao fizičke datosti promatranog okoliša već ponajprije kao sredstvo introspekcije. Slikajući prirodu koja okružuje grad na četiri rijeke, slikar ovjekovječuje trenutke kojima utiskuje duboki pečat svog raspoloženja, uglavnom melankoličnog, sanjalačkog. Bez obzira na način izražavanja, od potpuno realističnih prizora s početka karijere do kasnijih razlaganja stvarnosti s eksperimentalnim nabojem, svaka slika nosi crtu njegove osobnosti i prisutna je neovisno od tehnike kojom stvara. U svom je životnom vijeku sudjelovao na preko 250 kolektivnih izložbi te održao preko 60 samostalnih izložbi u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Njemačkoj. Iako njegovi akvareli na trenutnom tržištu ne postiže veliku vrijednost, djela Đorđa Petrovića ubrajaju se u važna ostvarenja povijesti akvarela u Hrvatskoj. [114]

[114] Djela Đorđa Petrovića u vlasništvu su privatnih osoba i kolekcionara te muzejskih institucija. Putem web prodaje trenutno neaktivnih oglasa (www.njuškalo.hr) nalaze se Petrovićeva djela kojima je prodajna cijena iznosila između 500 i 5.000 kuna (ulje na platnu Šetači na promenadi postiglo je cijenu od 5.000 kuna; ulje na lesonitu Čamci 3.999 kuna; ulje na platnu Mrtva priroda 2.999 kuna; akvarel Proljetne horizontale 1.099 kuna; akvarel Usamljeni 800 kuna; akvarel U susret kiši 2.000 kuna; akvarel Jutro u nedogled 549 kuna; grafika Karlovac 500 kuna).

Dok su ga slikarstvo i ljubav prema djeci oblikovali kao umjetnika i kao ličnost, slikarske teme i motivi otkrivaju senzualnost njegove duše, ovjekovječenu na akvarelnim platnima kojima je ostvario vrijedan doprinos opstanku akvarela u polimedijskoj likovnoj suvremenosti.

Bibliografija Arhiva za likovnu umjetnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (ALU-HAZU) – Dokumentacija i karton umjetnika

1. M.L.: *Slikanjem želim mijenjati svijet*. Karlovački tjednik (Karlovac), 17. studenog 1977.
2. (Anon): *Dobitnici povelje i plakete u čast 6. svibnja, Dana oslobođenja*: Nagrade za razvoj općine. Karlovački tjednik (Karlovac), 09. svibnja 1985.
3. Karlovački tjednik (Karlovac), 11. ožujka 1965.
4. (Anon): *Đorđe Petrović u Engleskoj*. Karlovački tjednik (Karlovac), 13. kolovoza 1970.
5. Petar Skutari: *Uz izložbu Đorđa Petrovića*. Karlovački tjednik (Karlovac), 08. listopada 1964.
6. D. Neral: *„Povratak" – koji je zacrtao novo*. Karlovački tjednik (Karlovac), 30. ožujka 1972.
7. (Anon): *Poetski pejzaži i satovi*. Karlovački tjednik (Karlovac), 13. veljače 1975.
8. Anica Jurić-Šimunčić*: Inspiracija u dječjem stvaralaštvu*. Školske novine (Zagreb), 25. studenog 1975.
9. Branimira Krizmanić*: Crteži tihih pejzaža* (Povodom izložbe Đorđa Petrovića). Karlovački tjednik (Karlovac), 23. ožujka 1978.
10. T. Belavić: *Petrović u novom izdanju*. Karlovački tjednik (Karlovac), 10. travnja 1980.
11. Ljerka Gerber: *Korak dalje u zrenju: Izložba Đorđa Petrovića u Zorin-domu u Karlovcu*. Vjesnik (Zagreb), 12. travnja 1978.
12. A. Šimunčić: *Likovno proljeće*. Školske novine (Zagreb), 24. travnja 1978.
13. Vlado Burić: *Đorđe Petrović.* Kviz, br. 526 (Zagreb), 7. ožujka 1990.

Literatura:

1. Adamček, Josip… et al, *Karlovac*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1979.
2. Antić, Krunoslav; Brazda, Mirko; Ekl, Vanda; Ferenčak, Josip… (et al.), *Općina Vrbovsko: Njena prošlost, njena sadašnjost*. Školska knjiga, Zagreb, 1984.
3. Babić, Vladmir… et al, *Sveznadar: nauka i znanje u riječi i slici*, Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1954.
4. Baldani, Juraj i Perić, Nikola, *Đorđe Petrović*. Prosvjeta, Zagreb, 1997.
5. Braić, Snježana; Trombetta Jurić, Luisa; Sablić, Katarina, *Linearna perspektiva i optičke iluzije*, 2015. https://hrcak.srce.hr/149802 (pregledano dana 10. kolovoza 2020.)
6. Dulibić, Frano, *Uloga crteža u formiranju likovnog izraza Omera Mujadžića*. U: Rad. Inst. povij. umjet. 39/2015. (163–175), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2015. https://hrcak.srce.hr/167305 (pregledano 28. svibnja 2020.)
7. Dulibić, Frano, *Planina Klek u slikarstvu Vladimira Varlaja*. U: Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 22/1998, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1998. https://hrcak.srce.hr/224323 (pregledano 18. kolovoza 2020.)
8. Domljan, Žarko ur. et al. *Hrvatska likovna enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb, 2005.
9. Funduk, Vladimir (autor), Šuljagić, Strahinja (predgovor), *Izložba akvarela: Đorđe Petrović*, katalog izložbe, Galerija ZILIK, Karlovac, 1994.
10. Itten, Johannes, *Umetnost boje*, Umjetnička akademija, Beograd, 1973. https://monoskop.org/images/e/eb/Itten_Johannes_Umetnost_boje_1973.pdf (pregledano 08. lipnja 2020.)
11. Jakubin, Marijan, *Likovni jezik i likovne tehnike*, EDUCA, Zagreb, 2001.

12. Jalšić Ernečić, Draženka, Veliko otkriće malog formata u fundusu umjetnina Muzeja grada Koprivnice. U: Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatkoj X, Zagreb, 2013. https://hrcak.srce.hr/175072 (pregledano dana 25. studenog 2020.)

13. Jozić, Mirko, *Lica beskonačnoga: Dno egzistencije i dno svijeta*, U: Katalog izložbe Đuro Seder: Lica beskonačnoga, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2007.

14. Kusik, Vlastimir i Rus, Zdenko, *Đuro Seder*, Artresor studio, Zagreb, 1997.

15. Krupa, Alfred F. *Akvarel – iskustva jednog praktičara*, U: Krupa: Tekstovi, Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb, 1996.

16. Parramon, Jose M, *The Big book of Watercolor painting*, Watson-Guptill Publications, New York, 1985.

17. Perić, Nikola ur., *Izložba akvarena „Obojana jesen“,* katalog izložbe, Zorin dom, Karlovac, 1990.

18. Prelog, Petar, *Artikulacije moderniteta. Institucije, secesije, publika.* U: Moderna umjetnost u Hrvatskoj, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2012.

19. Prelog, Petar, *Đuro Seder*, U: Život umjetnosti, 60, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1998.

20. Ratkajec Pedišić, Danijela, *Konzervatorsko-restauratorski radovi na akvarelu oplakivanje Vilima Svečnjaka iz Gradskog muzeja Vukovar, zbirka Bauer*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2007.

21. Reberski, Ivana, *Hrvatsko slikarsto 20. stoljeća u svjetlu znanstvenih istraživanja*, U: Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 15.-17.XI.2001), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2001.

22. Skutari Petar, *Od kupskih čamaca do španjolskih impresija*, katalog izložbe, Gradski muzej, Karlovac, 1981.

23. Skutari, Petar, *Đorđe Petrović*, katalog izložbe, Gradski muzej, Karlovac, 1985.

24. Skutari, Petar, *Pokupski slikari 1840.-1982.*, katalog izložbe, Gradski muzej Karlovac, Karlovac, 1982.

25. Simić-Bulat, Anka (predgovor), *Karlovački slikari*, katalog izložbe, Gradski muzej Karlovac, Karlovac, 1979.

26. Šeparović, Ana i Dulibić, Frano, *Nekoliko primjera antimodernizma u hrvatskoj likovnoj umjetnosti*, U: Rad. Inst. povij. umjet. 37/2013. (199–210), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2013. https://www.ipu.hr/content/radovi-ipu/RIPU-37-2013_199-210-Separovic-FDulibic.pdf (pregledano 14. svibnja 2020.)

27. Škrtić, Antonija, *Slike našeg kraja*, katalog izložbe, Galerija Vjekoslav Karas, 2020.

28. Vrga, Boris, *Đorđe Petrović: Akvareli*, SKD Prosvjeta, Zagreb, 2012.

29. Vrga, Boris, Đorđe Petrović: majstor akvarela, Časopis SKD Prosvjeta, Zagreb, 2015. http://casopis.skd-prosvjeta.hr/wp-content/uploads/2015/08/prosvjeta_126.pdf (posjećeno dana 02. kolovoza 2020.)

Internetski izvori:

1. https://www.portalnovosti.com/zivot-majstora-akvarela
2. https://skd-prosvjeta.hr/in-memoriam-dorde-petrovic-1933-2015/
3. https://nacionalnemanjine.hr/dorde-petrovic-bio-je-majstor-akvarela/#!
4. http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/kontrast.htm
5. https://thecolourjournal.wordpress.com/2014/09/29/johannes-itten-1888-1967/
6. https://www.eila.univ-paris-diderot.fr/_media/user/helene_beciri/enseignement/m1/pao/exemples-projets/aquarelle.pdf

Slikovni prikazi (izvori):

Slika 1: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 2: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 3: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 4: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 5: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 6: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 7: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 8: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 9: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 10: Đuro Seder, Glave u profilu https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55140

Slika 11: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 12: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 13: Vasilije Jordan, Nedjelja https://www.njuskalo.hr/slike/vasilije-jordan-nedelja-50x70cm-serigrafija-e-a-oglas-536365

Slika 14: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 15: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 16: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 17: Akvarelne boje https://www.flickr.com/photos/dustpuppy/34263812

Slika 18: Ritual „Otvaranja usta"
https://en.wikipedia.org/wiki/Opening_of_the_mouth_ceremony

Slika 19: Albrecht Durer, Zec https://www.nga.gov/features/slideshows/albrecht-duerer--master-drawings--watercolors--and-prints-from-t.html#slide_7

Slika 20: Albrech Durer, Veliki busen trave https://www.nga.gov/features/slideshows/albrecht-duerer--master-drawings--watercolors--and-prints-from-t.html#slide_7

Slika 21: Joseph Mallord William Turner: Dvorac Norham - https://www.tate.org.uk/art/artworks/turner-study-of-sea-and-sky-d25479

Slika 22: Paul Cezanne, Autoportret

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_paintings_by_Paul_C%C3%A9zanne

Slika 23: Slava Raškaj, Lopoči
http://botanickivrt.biol.pmf.hr/zbirke/jednoljetnice/jednoljetne_18/

Slika 24: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 25: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 26: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 27: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 28: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 29: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 30: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 31: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 32: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 33: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 34: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 35: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 36: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 37: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 38: Vladimir Varlaj, Klek https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63926

Slika 39: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 40: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 41: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 42: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 43: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 44: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović

Slika 45: Fotografija iz knjige – Baldani, Juraj i Perić, Nikola: Đorđe Petrović